

Веселий струмочок

ХРЕСТОМАТІЯ
ДЛЯ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

3
клас

Веселий струмочок

ХРЕСТОМАТІЯ
ДЛЯ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

З безкоштовним додатком
«Щоденник читача»

УДК 291.337
ББК 84.4УКР1
В38

Рекомендовано для учнів 3 класу; відповідає новій програмі,
затвердженій Міністерством освіти і науки України

Рецензент: *О. В. Безкоровайна*, учитель вищої категорії
спеціалізованої школи № 62 м. Харкова

В38 **Веселий струмочок:** Хрестоматія для позакласного читання.
3 клас/ Упоряд. Л. О. Гребенькова.— Х.: Видавництво «Ранок»,
2009.— 144 с.

ISBN 978-966-672-749-0

Посібник містить художні тексти, що їх пропонує програма для позакласного читання. До збірника увійшли зразки усної народної творчості, прозові й віршові твори про пори року, твори різних авторів про нашу Батьківщину, про природу й ставлення до неї, про ставлення до книги, про виховання кращих рис характеру, про велич людської праці.

Упорядник ставив за мету зібрати твори красного письменства, які сприяли б вихованню у дітей бажання читати художню літературу, любити Батьківщину, розвивати кращі риси характеру, з повагою ставитися до старших та ін.

До хрестоматії є безкоштовний додаток — «Щоденник читача», в якому учні вестимуть записи про твори, прочитані самостійно.

Призначено для учнів 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів.

ББК 84.4УКР1

ISBN 978-966-672-749-0

© Л. О. Гребенькова,
упорядкування, 2009
© М. В. Єфімова, іл., 2009
© О. Ф. Звольська,
мал. на обкладинці, 2009
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2009

Юний друже!

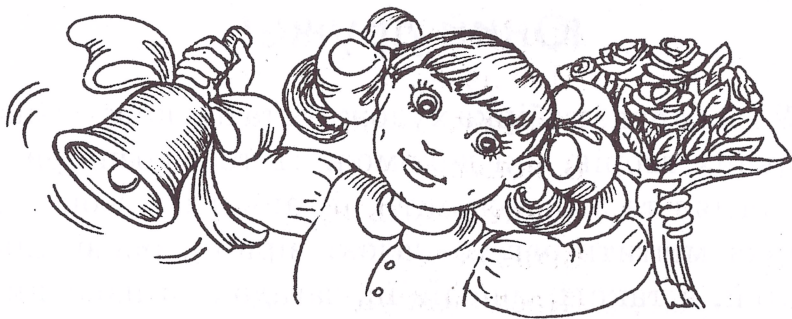
У твоїх руках збірка художніх та науково-пізнавальних творів, які допоможуть тобі розширити світогляд та задовольнити читацькі потреби. Ця збірка містить багато казок, віршів, оповідань, статей, а також прислів'їв, загадок та народних прикмет, що допоможуть тобі довідатися багато цікавого про світ природи, традиції нашого народу, справи твоїх ровесників.

Даючи відповіді на запитання і виконуючи завдання, вміщені в кінці кожного розділу, ти зможеш перевірити вміння правильно розуміти прочитане, виділяти головну думку твору, характеризувати дійових осіб. Виконуючи завдання, спілкуйся з друзями, батьками, вчителем, дискусуй, звертайся до інших книг, виховуй у собі допитливість, працьовитість і самостійність. Учись складати свої твори, адже в душі кожного з нас живе поет чи письменник.

Сподіваюсь, що ця збірка не тільки допоможе тобі зорієнтуватися у книжковому світі, а ще й навчить любити рідну землю, родину, друзів, оберігати природу і дарувати людям добро.

Бажаю тобі успіхів!

Автор-упорядник

Здрастуй, школо!

У школу

Дзвонить дзвіночок:

— Дзелень! Дзелень! —

Сміється сонце,

Збудився день.

Кличе дзвіночок:

— Бім-бам! Бім-бам!

В школу збиратись час школярам!

Вчить пташка-мати

Своїх пташат

Вгору здійматись,

В хмари злітатъ.

Вчить рідна школа

Нас, школярів,

Щоб рідну мову

Кожен любив.

Славне минуле

Щоб кожен знав,

Про Україну
Щоб пам'ятав.
В школу ідемо
В радісний час.
Сонце сміється,
Вітає нас.

Щастя в науці

Бажає нам

Добрий дзвіночок:

— Бім-бам, бім-бам!

(Леся Храплива)

Пишинетак

Входить в школу сивий гном,

Очі — плями,

Ніс — гачком,

В крейді руки та піджак.

Гнома звуть Пишинетак.

Заглядає в перший клас:

— Чув я, знов диктант у вас.

Я вам всім допоможу —

Підморгну та підкажу. —

І під парту як стрибне:

— Учні, слухайте мене!

Вчитель став коло вікна:

— Школярі, пишіть «весна». —

Гном підказує умить:

— Школярі, «вісна» пишіть.

«Ветерец», «канбайн», «летак», —
Сам регоче у кулак,
Ще й у зошит пляму — бух!
І мерщій із класу — шух!
Крадькома, неначе кіт,
Вінший клас прямує дід.
Робить усмішку до вух,
Каже учням: — Я вам друг. —
А з-під парти шепче їм:
— Два по вісім — двадцять сім!

(Е. Саталкіна)

Жартун

В нас жартун у класі є —
Всім він прізвиська дає.
Каже: — Я мастак до жартів! —
Та чого ті жарти варті?
Зве він «Савою» — Савенка,
«Головою» — Головенка,
А Саченкову — «Сачок»,
Маслаченка — «Маслачок»,
Зве Зарудного — «Заруда»...
А його всі звуть:
«Зануда!»

(Грицько Бойко)

Пречудова річ!

Пречудова й необхідна річ — мій рюкзак.
У ньому з десяток кишень і кишеньок, де я три-
маю динозаврів, покемонів, машинки, іграшки
з кіндерів, копійки, наклейки, жуйки, цукерки,
насіння і ще багато чого, що школяреві слід мати
напохваті.

Коли Барсик (мій песик) ще не переріс рюкзак,
то залазив усередину, щоб подорожувати з нами.
А в селі в бабусі у мій рюкзак ловилися миші.
Взимку на рюкзаку дуже зручно спускатися з гір-
ки. У теплу пору я підкладаю його під голову
і лежу в траві, спостерігаю за хмарами. Під час
уроку його можна непомітно поставити в проході,
між рядами, і тоді уроку не буде. Усі збиратимуть
мої речі, розсипані попід партами. Після шко-
ли рюкзаком добре битися. Я завжди перемагав,
бо в рюкзаці була міцна ручка, аж поки її не від-
гриз Барсик.

А уявляєте, є ж такі хлопці, які здатні тільки
у футбол рюкзаками грати?! Вони навіть не здога-
дуються, яка це пречудова річ!

(Леся Мовчун)

Куди зникли галки?

(Уривок з казки «Першокласні пригоди»)

— Сьогодні писатимемо контрольну роботу з ма-
тематики, — сказала Ганна Іванівна.

Сергій з Владиком навіть зраділи. Приклади вони вирішували дуже вправно. Але, всупереч їхнім сподіванням, на контрольній були самі задачі.

Наступного дня Ганна Іванівна оголосила оцінки.

— Сьогодні Сергій та Владик підвели мене — обидва не змогли галок полічити.

Всі засміялися.

Додому хлопці поверталися засмучені. Аж тут — Костик.

— Привіт, — каже. — Чого носи повісили?

— З нас сьогодні весь клас сміявся, — зітхнув Сергійко. — А Оленка дражнилася, що нам тільки гав ловити, якщо галок полічити не можемо.

— З сорому я ладен був крізь землю провалитися, — підтримав його Владик. — Ганна Іванівна нам такі низькі оцінки поставила, що хоч додому не йди. А ми ж у відмінники мітили... Костику, давай джина викличемо, нехай допоможе.

— Розкажіть, що там за галки. Може, й без джина дамо їм раду.

Задача була така. На дереві сиділо 9 галок та 5 синиць. Усі синиці полетіли геть. Незабаром полетіла така ж кількість галок. Скільки галок залишилось?

— Почав я уявляти, як ті галки та синиці на дереві сидять, — сказав Сергійко. — Одна синиця хробака побачила, друга — муху, третя — kota

злякалася, у четверту хтось із рогатки поцілив, а п'ятій, мабуть, просто набридло те сидіння. Тільки-но дійшов до галок, аж тут дзвінок. У мене в голові все переплуталося, і дві галки кудись зникли.

— А в мене навпаки, — мовив Владик. — Тільки-но намагаюсь уявити, що відбувається, як миттю все переплутується. Де ті галки, де синиці — розрізнити не можу.

— Співчуваю, — похитав головою Костик. — Зі мною таке саме було. Але я розібрався, що до чого. І вам допоможу. Тобі, Сергію, слід запам'ятати, що кожна задача — це дії з числами, а не роздуми про те, куди яка синиця літає і чому. Тобто було дев'ять і п'ять, всього чотирнадцять. П'ять полетіло, а потім ще п'ять, тобто разом десять. Скільки залишилось?

— Чотири, — несміливо відповів Сергійко.

— А тепер ти, Владик. Тобі треба малювати, щоб краще уявляти умову задачі.

— На моїх малюнках не можна будинок від літака відрізнити, — махнув рукою Владик. — А ти про дерево з птахами...

— Дивись. Це галки. — Костик намалював дев'ять паличок. — А це синиці. — Поруч з'явилося п'ять кружечків.

— Тепер зрозумів. А ми з тобою, Сергію, перемудрили. Насправді все дуже просто.

За два тижні хлопці знову писали контрольну з математики.

— Молодці, — похвалила їх Ганна Іванівна, — добре підготувалися!

Хлопці сяяли, мов нові копійки.

— Спасибі Костику, — сказав Владикові Сергійко. — Без нього я б ще й досі думав, білі чи сірі були ті кролі, що в задачі, і як їм смакувала морква та капуста.

— Так, — погодився Владик. — А я б знову заплутався в умові й не знав би, чи то кролів було 3 кілограми і ними 2 кілограми моркви годували, чи то 2 кілограми капусти за 3 кілограмами моркви ганялися.

(Антон Алатон)

Запитання і завдання

1. Чого вчить школа? (Л. Храплива «У школу».)
Поміркуй, навіщо потрібно вчитися?
2. Що допомогло Сергію з Владиком розв'язати задачі? (Антон Алатон «Куди зникли галки?».) Які якості повинен мати учень, щоб добре навчатися?
3. Що тобі не подобається у поведінці героїв віршів Грицька Бойка? Що б ти порадив цим учням?
4. Чи завжди за призначенням використовував хлопчик-школяр свій рюкзак? (Леся Мовчун «Пречудова річ!».) А як ти ставишся до своїх шкільних речей?

Моє багатство — рідна мова

Чари барвінкові

У мові — чари барвінкові,
аж сяють барви веселкові —
разки, вінки словосполучень,
прислів'їв, висловів і фраз —
і знаєш їх, вживав не раз,
але береш, як вічний учень,
і слухаєш рядки пісенні,
а бачиш все, немов на сцені:
«Несе Галя воду,
Коромисло гнеться.
За нею Іванко
Як барвінок в'ється».
У мові — чари барвінкові:
печаль і радість в ріднім слові.
Із ним і в пеклі ти і в раї.
І просто серце завмирає.

(Д. Білоус)

Найдорожче

Синів і дочок багатьох народів
я зустрічав, які перетинали
гірські й морські кордони і на подив
багато бачили, багато знали.

Я їх питав із щирою душею:
— Яку ви любите найбільше мову?

І всі відповідали: — Ту, що нею
співала рідна мати колискову.

(Д. Білоус)

Слова покличні — прості й величні

В джерелах слова — душі криниця,
А рідна мова — як чарівниця.
Звичайний приклад візьму на́вмисне,
Краса ж така в нім, що серце тисне.
Дивися — в кличнім простім відмінку:
«Ой не стелися, зелен барвінку...»
Одвертий кличний — немов дитинний,
Музичний, зичний та ще й гостинний.
Вживеш ти усно чи на папері —
Мов у світлицю відчиниш двері.
Звертання щире, душевне, щедре —
Василю, Павле, Іване, Петре!
І так сердечно, і так ласкаво —
Наталю, Лесю а чи Любаво!
До зборів сходки відкрито й радо —

Чи товариство а чи громадо!
А найсвятіше душа приємле —
Моя Вкраїно, кохана земле,
Ти, сивий Дніпре, і ти, Дунаю, —
Миліших серцю звертань не знаю.

(Д. Білоус)

Моя мова

Все в тобі з'єдналося, злилося —
як і поміститися в одній! —
шепіт зачарований колосся,
поклик із катами на двобій.
Ти даєш поету дужі крила,
що підносить правду в вишину,
вченому ти лагідно відкрила
мудрості людської глибину.
І тобі рости й не в'януть зроду,
квітують в поемах і віршах,
бо в тобі — великого народу
ніжна і замріяна душа.

(В. Симоненко)

* * *

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
а лиш камінь має.

Як ту мову мож забути,
котрою учила
нас всіх ненька говорити,
ненька наша мила?!
От тому плекайте, діти,
рідненьку мову
і учіться говорити
своїм рідним словом!
Мово рідна, слово рідне, —
хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
але камінь має!

(С. Воробкевич)

Як ростуть слова

Легенда

Про це вже мало хто пам'ятає, бо минуло відтоді не сто, не двісті, а тисячі років. На щедрих плодючих землях, оточених горами, жило плем'я німів. Вони вирощували виноград, персики, апельсини, всіляку городину і жили в достатку. Та коли б ми з вами якимось дивом потрапили в ті краї, то не почули б жодного слова — лише шум водограю і щебетання пташок звучали там. Німи не вміли говорити, вони тільки ворушили губами і читали слова по вустах. Може, то було й непогано, бо ж не знали ні сварок, ні лайки, а тому й приятелювали і старий, і малий.

Одна лише бабуса Мова жила сама за високим кам'яним парканом. Щодня вона поралася у квітнику. Мову вважали чарівницею, бо ж розумілася на травах: яка від кашлю, яка від зубного болю, а яка від лихоманки.

Якось до бабусі прийшов хлопець. З його тремтятих вуст дізналася Мова про горе. Сусідська дівчина, сліпа від народження, хотіла вмерти, бо почувалася дуже самотньою. Люди нічим не могли їй зарадити, адже дівчина не бачила слів утіхи...

— Не зумію я повернути дівчині зір, — похитала головою Мова. — Та є у мене таємниця.

І Мова повела хлопця у свій дивовижний квітник.

— Здрастуй... здрастуй... здрастуй... — забриніло зусібіч. Ті звуки линули від квітів.

— Це — слова, — пояснила бабуса. — Зірви найкращі, віднеси дівчині, хай вона почує, хай радість прийде в її засмучену душу.

Який же то був букет! Мінився золотим, червоним, синім кольорами, пахтів, наче персиковий сад, і звучав так чарівно, що серце завмирало:

— Ти... красива... Ти... потрібна... мені... Живи...

А наступного дня всі німи юрилися біля Мовино подвір'я. Вони прийшли по слова. Благально простягали руки, з надією дивилися на бабусю Мову.

— Я навчу вас вирощувати слова, — ворухнулися губи старенької.

Мова винесла повний кошик корінчиків.

— Кожне слово, наче квітка, має корінь, а з нього виростають листочки — суфікси, пагінці — префікси і пуп'янки — закінчення. З одного кореня може вирости багато слів-квітів. Бережіть свої квітники, виполуйте бур'яни і вирощуйте найкращі слова.

По корінчику розібрали німи щедрий подарунок Мови, обсадили всю землю диво-квітами і передали наступним поколінням таємницю про те, як ростуть слова.

(Леся Мовчун)

А хтось же вас народжував, слова?

Ви ніколи не замислювалися над тим, що кожне слово було колись кимось народжене? Як цікаво було б дізнатися, хто вперше назвав хліб хлібом, а воду водою і чому? Але це неможливо, бо багато слів у нашій мові дуже давні — народжені тисячі років тому.

Наприклад, зазирнімо сьогодні в таємницю народження слова «кінь». Кінь — наше праслов'янське слово, лише звучало воно тоді інакше: комнь, а ще раніше — ковнь. А древні римляни називали коня кабаллус. Правда, схоже звучання із нашим словом «кобила»? А чому малятко — дитя коня

й кобили — називають лошам? Учені стверджують, що ця назва прийшла з тюркських мов: там коня називають алашб. Початковий звук «а» в цьому слові протягом віків загубився, бо українська мова не любить, щоб слова починалися голосним звуком. Запам'ятайте це. А тепер пригадайте народні приказки й прислів'я про коня.

Був кінь, та з'їздився.

Хто бува на коні, бува і під конем.

З доброго коня не шкода і впасти.

Гладь коня вівсом, а не батогом.

І золоті удила коневі не милі.

У нашій народній мудрості таких висловів багато, бо кінь завжди був надійним помічником людини.

В історії різних народів були знамениті коні. Грецькі міфи подарували нам Пегаса. Пегас — це крилатий кінь, який на горі Олімп носив головному богові Зевсу громи й блискавки. З-під копита Пегаса забило джерело, вода якого начебто дає поетичне натхнення. Нап'єшся тієї води — і станеш поетом. Вислів «осідлати Пегаса» означає навчитися писати поетичні твори, стати поетом.

Надзвичайно цікава історія і виникнення вислову «троянський кінь». Греки десять років тримали в облозі місто Трою. За порадою Одиссея вони змайстрували великого дерев'яного коня, в середині якого сховалися воїни. Самі ж, вдаючи, ніби

зняли облогу, почали відпливати на своїх кораблях. Троянці повірили, що коня залишено в дарунок, і затягли його до міста. Вночі воїни на чолі з Одисеем вилізли з коня і відчинили браму міста для свого війська, що повернулося. Так підступністю й хитрістю греки взяли Трою і зруйнували її. А вислів «троянський кінь» означає хитрі, підступні засоби боротьби.

А чи знаєте ви про коня Буцефала? Це улюблений кінь уславленого полководця Олександра Македонського. Коня купив йому батько за великі гроші — за 340 кілограмів срібла! Кінь був дивовижний і дозволяв сідати на себе лише Олександрові, для цього навіть ставав на коліна перед ним. Прожив Буцефал тридцять років, а коли помер, то Олександр Македонський звелів збудувати своєму коневі мавзолей і заснував місто, яке назвав Буцефалія. Про легендарного коня складали пісні і вірші.

Кінь на ім'я Інцитатус мав — що б ви думали? — високу посаду. Римський імператор Калігула зробив свого коня... сенатором. Збудував йому стайню з мармуру, ясла зі слонової кості, а його нашийник був із перлів. Калігула відвів своєму коневі палац зі слугами і розкішним посудом. У цей палац імператор від імені коня запрошував гостей на бенкети.

Відомо також, що римський імператор Юлій Цезар спорудив своєму коневі пам'ятник. Любили

своїх коней і запорізькі козаки. Бо кінь для кожного з них — і нерозлучний товариш, і вірний побратим. Згадайте, як у народних піснях звертається козак до коня: «Сивий коник — то ж мій брат...» або «Осідлаю кониченька, коня вороного...».

Ось такий шлях пройшло це слово: ковнь — комнь — кінь. А скільки слів у нашій мові? 135 тисяч слів містить 11-томний «Словник української мови»! І в кожного слова — своя історія.

(Антоніна Мовчун)

«...А полин — на віник?»

Ні, він не лише на віник, бо з нього і ліки, і їжа для овець та верблюдів, кіз та коней. А ще полин уміє укріплювати піски, щоб піщані горби не «подорожували» і не засипали водойми.

Назву полину пояснюють по-різному. Одні кажуть, що полин — від *половий* — «сивий», інші дослідники з цим не погоджуються, кажуть, що *полин* від забутого давнього слова *полеті* — «горіти». А слова *горіти* і *гіркий* між собою тісно пов'язані. От і виходить, що гіркий *полин палить, обпалює*, коли його покуштувати.

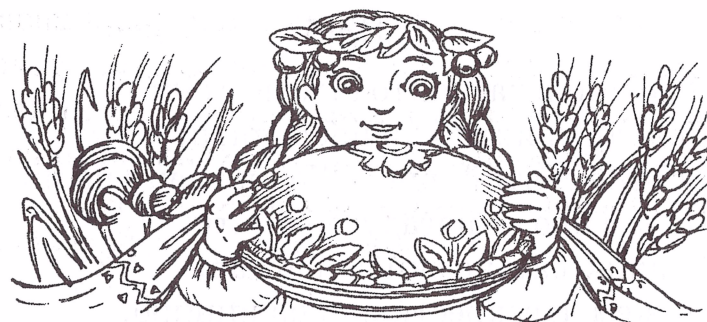
У сивого полину є ще чорнявий брат — *чорнобиль*. У нього чорнувато-буре стебло і темні суцвіття. Назва у нього прозора: *чорно-биль*, тобто «чорна билина», «чорне стебло».

У долину є ще дві таємничі, непрозорі назви — *нехворощ* і *євшан*. Перша — слов'янська, друга — тюркська. Значить, росте полин на величезних просторах Європи та Азії, сиві хвилі його гойдає степовий вітер — і так уже тисячі років...

(Алла Коваль)

Запитання і завдання

1. До чого закликають поети у віршах про мову? З чим порівнюють вони рідне слово? Які слова і вирази ти можеш дібрати, щоб уславити рідну мову?
2. Розкажи, що, на твою думку, слід робити, щоб зберегти рідну мову?
3. Пригадай, як ростуть слова? (Легенда Лесі Мовчун). Які слова ти можеш виростити з коренів *-крас-*, *-весел-*, *-спів-*, *-добр-*?
4. Згадай, з чим порівнювали дівчину в оповіданні С. Васильченка «Калина»? Спробуй продовжити порівняння: кремезний, як ... ; прудкий, мов ... ; співучий, як ... ; веселий, як ... ; сильний, мов

Хліб дарує щедра осінь

Зернина

У пшеничній зернині
більше як сто казок, —
у пшеничній зернині
схований колосок.
А в тім колоску — півжмені
зерна.
А з того зерна колоски довжеленні!
Знову добуде сила земна.
А з тих колосків — решето зерен,
а з решета зерен — зерен мішки.
А далі, а далі світ ясен і зелен
вінком обів'ють золоті колоски.
І хліб наш, і хлібом осяяна пісня,
і місто, й веселка нового моста,
і все те, що є і що буде опісля,
в зернині було і з зернини зроста.

(Д. Павличко)

Хліб

В родині в нас ніхто ніде не смів
Додолу крихти хлібної роняти,
Бо хліб святий, він — Божий дар з полів,
Не раз про це нагадувала мати.
Уважно батько скиби нарізав,
Ножем перехрестивши паляницю,
Учив, щоб хліб з нас кожен шанував,
Щоб знав зростити жито і пшеницю.
Що хліб святий — з нас кожен зрозумів,
На нім сліди стверділих мозолів,
В нім чиста совість і гарячий піт,
На хлібові тримається весь світ.

(С. Жупанин)

Коровай

Дивувалися ліси:
— Де поділися вівси?
— Де поділися жита? —
Гай у гаю пита.
— Та хіба ж ви не видали,
Як тут люди жнивували?
На токах і у коморах —
Золотого збіжжя гори!
Час на хліб учиняти,
Красний, як сонечко, ясний,
Коровай бгати.
А в нашої печі

Золотії плечі,
Мальовані крила —
Щоб коровай загнітила.
Колосиста пшениця на стеблі —
Як сонечко, ясний коровай на столі.
Ой знаю, знаю,
Що в тому короваю:
Із золотого поля пшениця,
З глибокої криниці водиця.

(Вадим Пена)

Сідаймо снідати!

Розпочнемо з *хліба*. Адже *хліб* — усьому голова. *Хліб...* Таке м'яке, пахуче, тепле слово, а ще й яке таємниче! Є воно лише у слов'янських мовах, а колись було ще у готській мові (вимовлялося *глайф*) і в давньонімецькій мові (*хлейб*). У давнину ці народи були нашіми сусідами по Дніпру та Віслі. Проте вчені вважають, що усі ці народи запозичили назву *хліба* з якоїсь ще більш давньої і ще більш таємничої мови. Може, від неї тільки це слово й залишилося.

Як давно люди печуть хліб? Розкопки свідчать, що 7 тисяч років тому люди вже пекли в попелі коржі з ледь-ледь змеленого, а точніше — розтовченого в ступі зерна. У Стародавньому світі — в Єгипті, Греції, Римі — вже користувалися дріжджами, які робили хліб пухким і м'яким. У Римі,

наприклад, було триста пекарень, де випікали різні сорти *хліба* — і для багатих, і для бідних.

Кажуть, що мистецтво випікання хліба піднялося до небачених досі висот у Середні віки — між п'ятим і чотирнадцятим століттями. Спочатку цим займалися монастирі, а пізніше спеціальні організації пекарів — цехи. З того часу хліб в Європі майже не змінився ні за смаком, ні за формою. Змінювалася лише техніка його випікання.

Давайте пригадаємо, яке слово йде поряд зі словом *хліб*. *Сіль*, правда? Адже не дарма кажуть «зустрічати хлібом-сіллю», «піднести гостям хліб і сіль», «подякувати за хліб, за сіль». І завжди ці два слова в парі.

Але між хлібом і сіллю існує значно глибший зв'язок, тільки люди вже давно про нього забули. Протягом довгого часу стародавні люди, приручивши тварин, розводили худобу і їли м'ясо та пили молоко. Сіль їм не дуже була тоді потрібна, бо в м'ясі вона є, а до молока її зовсім не треба. Про сіль тодішні люди ще не знали. Та ось люди осідають на одному місці, починають сіяти хліб, розводити городину. Рослинна їжа була прісною, несмачною; на сцену виходить сіль — приправа до їжі.

У ті віддалені від нас часи, про які ми оце розмовляємо, існувало одне цікаве слово, щось на зразок *сольд* (тут корінь *соль* і суфікс *-д-*). Спочатку воно означало «з сіллю», «солоний», потім — «приправлений (чимось)», а далі просто «смачний».

Звідси вже один крок лишився до «смачний, бо солодкий», а потім і просто «солодкий». Дивно, правда? З одного кореня виросло два слова, протилежні за значенням.

(За А. Коваль)

Хліб наш насущний

Дівчинка років шести прийшла з матір'ю у магазин по хліб. У магазині було багато людей. Вибравши покупку, відвідувачі чекали на свою чергу, щоб розрахуватися. Дівчинка крутилася біля прилавка, торкала батони, булочки.

Старенька жінка, очевидно з села, сказала матері:

— Навіщо ви дозволяєте доньці чіпати хліб?

Мати почервоніла, зло подивилася на стару жінку, не кажучи ні слова, дістала з сумки порожній пакет, доверху наповнила його булками, батонами — тими, до яких доторкувалася її донька. Розрахувалася і прямо тут, демонстративно, на очах у всіх покупців висипала в ящик для сміття. Взяла доньку за руку і пішла. Все відбулося швидко — ті, хто був у магазині, не встигли вимовити й слова.

В автобусі, по дорозі у своє село, бабуся згадувала життя, іноді краєчком хустини витирала очі. Сплили у пам'яті роки голодомору, страшна війна, відбудова села.

Автобус виїхав на крутий берег річки.

«На цьому місці два десятки літ тому побудований дитячий садочок, — подумала вона й усміхнулася. — Хтось придумав для нього гарну назву — «Пташенятко». Як бігають, граються дітки... А що було у часи голоду! Я була зовсім ще маленькою. Стояла на цій кручі з односельцями. Розлилася тоді, затопила низину річка. Кругом тиша — ніяких машин не було. Чуємо, щось ніби глухо падає у воду. Один. Два. Три. Кинулися на звуки. За горбом стояла підвода. Батько топив своїх дітей. Селяни кинулись у річку не роздягаючись — врятували. А на підводі сиділо останнє, опухле від голоду, дитя. Кинути його у річку батько не встиг — схватили.

Усі, вражені, мовчали.

— Як ти міг? — простогнала одна з жінок.

Батько, сам у стані потрясіння, ледве вимовив побілілими вустами: «Хліба... Ми з жінкою не могли дивитися, як і ці пухнуть, вмирають... Ось ми і вирішили...»

Дітей у батьків забрали. Інші люди допомогли. Вони вирости у дитбудинку. Двоє з них стали інженерами, один трактористом, дочка — вчителькою.

Повернувшись додому, старенька попросила у правнучки-школярки аркуш з зошита, ручку і почала писати. Дівчинка здивувалася — листи прабабуся їй завжди диктувала. Було видно, як їй важко.

«Дорога редакціє! Я ніколи не писала листів ні на радіо, ні до газети. Я селянка, все життя вирощую хліб. Ось що сьогодні трапилось... Я ніколи її не побачу, ту жінку. Хліб — усьому голова. Я нічого у вас не прошу, лише одне. Прочитайте мого листа по радіо. Нехай та жінка — можливо, почує — напише вам тільки одне-єдине слово «Пробачте!».

Аграфіна Іванівна Пастухова».

(За В. Кармазіним)

Запитання і завдання

1. Який шлях проходить хліб від зернини до коровая? Як ти розумієш вислів «на хлібові тримається весь світ»? (С. Жупанин «Хліб».)
2. Звідки пішла назва «хліб»? (За А. Коваль «Сідаймо снідати!») Який зв'язок існує між хлібом і сіллю?
3. Розкажи, що сталося біля річки? (В. Кармазін «Хліб наш насущний».) Як ти оцінюєш вчинок батька?
4. Чому треба берегти хліб? Як у твоїй родині ставляться до хліба?

Книги — морська глибина

Свято книжки

Свято книжки! — зазвучало
Серед міста, як сигнал.
За годину місто стало,
Як один читальний зал.
Всі читають урочисто —
І безвусі, й вусачі.
Скільки мешканців у місті,
Стільки в місті й читачів.
У тролейбусах читають,
Щось мугикають під ніс.
Сторінки перегортають
Під ритмічний стук коліс.
Лиш з малими читачами
В хаті клопіт вечорами:
Від книжок, хоч треба спати,
Їх ніяк не відірвати!

(Оксана Сенатович)

Як книжка прийшла до людей

Друзі, хто з вас не любить книжок? Книжок, у яких так багато барвистих малюнків. Розкриєш першу-ліпшу — опинишся у далекій казковій країні. А в тій країні живуть добрі й кумедні велетні, веселі маленькі чоловічки або просто твої ровесники. Ростуть там велетенські ріпки, такі, що цілий гурт їх із землі не вирве. Відважні герої б'ються там за правду з лютим ворогом...

А давно-давно на землі не було книжок, бо люди ще не вміли їх робити.

«Сторінками» найдавніших книжок були камені, стіни печер, сокири, вояцькі щити. Писали на всьому. Бо ж не було тоді ані паперу, ані пер чи олівців. Далі люди додумалися писати на глині, яку потім сушили й випалювали у вогні. Та хіба на глиняних сторінках-цеглинках багато напишеш? До того ж, ці книжки були важкі та незручні! Коли, скажімо, якийсь учений збирався в дорогу і брав із собою дві-три такі «книги», йому потрібен був віз.

З часом люди навчилися робити зручні й легкі книжки — з тонкої козячої або телячої шкіри. Першу таку книжку зробили у стародавньому місті Пергама — через те папір із шкіри й називали пергаментом. Але ці книжки були дуже дорогі.

На виготовлення однієї книжки потрібні були шкури з цілої череди телят. Отож люди шукали:

з чого робити книги, щоб вони були дешевші і простіші. І знайшли...

У далекій Африці, на берегах повноводних річок, простяглися нескінченні зарості болотяної рослини — папірусу. Той папірус люди використовували на будівництві. Якось один чоловік лагодив хату. Розрізав стеблину папірусу, витяг волокнисту серцевину, поклав на осонні. Через деякий час він побачив, що волокна перетворилися на сухі вузьенькі стрічки. Ще більше здивувався чоловік, побачивши, що на стрічках добре зберігаються сліди від фарби. Значить, на папірусі можна писати!

Відтоді з'явилися книжки, краще сказати, сувої з папірусу. Писати на сухих стеблах папірусу було зручно, але через кілька років такі «книжки» ламалися і розсипалися.

Справжній папір, що на ньому пишуть зараз, люди навчилися робити дві тисячі років тому. Тоді й почали у багатьох країнах писати книги на папері, саме писати, бо книги ж тоді були рукописні. А це було довго й дуже важко, — одну книжку переписували іноді кілька років.

Минуло ще багато часу, поки з'явилися друковані книжки. Тепер книжка — всюди поруч з нами. Вона — наш друг і порадник. Шануйте її, друзі, любіть і бережіть, у неї вкладено велику працю багатьох людей.

(О. Єфімов)

Книжка — це велике диво

Ти вже знаєш, що були такі часи, коли книжки переписувалися від руки. Були вони дорогими, тож користуватися ними могла лише невелика група людей. Так було доти, доки не винайшли друкарський верстат. Саме книгодрукування поставили вчені всього світу на друге місце серед найвизначніших винаходів минулих двох тисячоліть. Адаже тепер книги стали дешевшими, доступними всім людям.

А починалося все так.

1 травня 1414 року Йоганну Гутенбергу виповнилося 14 років. Цього ж дня він разом із старшою сестрою Меліною змушений був залишити Гутенберзький замок (його довелося продати за борги) і поселитися в маленькому помешканні старого Костера, неподалік Страсбурга. Цього старого всі називали чарівником, бо дуже багато часу він проводив за читанням рукописів. З'явився він у родині рік тому — хлопчик знайшов його на дорозі ледь живого, привів додому, нагодував. Гостинність так припала до душі старому, що він не хотів повертатися додому. Цього дня він сказав Йоганну пророчі слова:

— Я не чарівник, але в моїй голові з'явилася думка про винахід, що може прославити й зробити безсмертним ім'я винахідника. Я передаю його Йоганну Гутенбергу.

Минуло два роки. Меліна почала хворіти. Її хвороба дуже стурбувала брата. Кілька днів він уникав сестри, а вночі багато працював у своїй комірчині. Нарешті одного ранку всі побачили його радісним і щасливим.

— Я винайшов те, над чим ви трудилися двадцять років, — сказав він Костеру. — Хвороба сестри підштовхнула мене. Ви часто розповідали про дорожнечу книг, про те, що студенти не можуть їх мати, і це уповільнює навчання. Ви хотіли винайти машину, яка б замінила переписувачів книг. Дивіться ж!

Йоганн витягнув з кишені пригорщу брусочків і почав розбирати їх, ставити по черзі. На кінці кожного була вирізана опукла буква. Коли хлопець розставив їх, то вийшли слова «Йоганн Гутенберг».

— А що далі? — запитав старий Костер.

— Якщо ми скріпимо ці букви, намажемо їх чорнилом, прикладемо чистий аркуш паперу і натиснемо, то набрані тут слова віддрукуються на папері.

— О мій учню! — вигукнув старий, плачучи від радості. — Ти знайшов те, що я шукав.

Відтоді, облишивши інші науки, Костер і Гутенберг повністю зайнялися цим відкриттям. Перші спроби виявилися невдалими: дерев'яні літери були грубими, скріплені мотузками, хиталися, тому віддруковані рядки виходили нерівними. Та вони наполегливо працювали. У 1438 році від-

крили в Майнці друкарню. У 1455 році видали Біблію, яку друкували впродовж трьох років.

Є відомості, що одночасно з Гутенбергом або до нього таким способом друкували голландець Л. Костер, бельгієць Й. Бріто, італієць П. Кастальді...

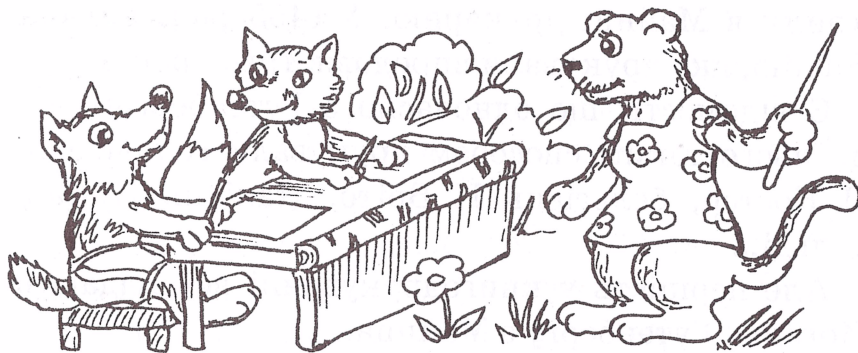
Але першість у книгодрукуванні всі віддають Йоганну Гутенбергу з Майнца.

Коли візьмеш у руки книжку, згадай, скільки людей працювало над тим, щоб це велике диво стало для тебе звичайною необхідністю.

(З журналу)

Запитання і завдання

1. Якими були книжки в давнину? З чого вони виготовлялись? (О. Єфімов «Як книжка прийшла до людей».)
2. Чого тебе вчать книги? (С. Михалков «В кожному домі, в кожній хаті...».) Як ти вважаєш, чи може книга замінити друга?
3. Хто винайшов книгодрукування? Розкажи, що ти дізнався про цю людину? («Книжка — це велике диво».)
4. Чи можна у житті обійтися без книжок? Що для тебе значить книга? Про що найбільше тобі подобається читати?
5. Як ти розумієш прислів'я «Знання — сонце, книга — вікно», «молодому книга — крила, старому — літак»?

Сторінками дитячих журналів

З журналу «Барвінок»

Барвінок

Недавно ще гула метелиця,
Ще в вибалках не станув сніг,
А вже барвінку листя стелиться
Зеленим килимом до ніг.
Воно під снігом і під кригою
Всю зиму зелень берегло
І перше стрінуло з відлигою
Весняне сонце і тепло.
Із перемогою і славою
Весна з'являється на світ,
І квітне радістю яскравою
Барвінковий зірчастий цвіт.

(Наталя Забіла)

Балакучий Мотя

Няв-гав-цвірінь-привіт, барвінчата! Ми знову зустрілися з вами, щоб разом прочитати листи про ваших улюбленців. Але спочатку визирніть у вікно: чи синичкам та горобчикам не голодно? Зробіть їм годівнички, насипайте крихт і насіння — про них нікому, окрім вас, подбати. Я вас дуже прошу це зробити.

*КІТ БЕГЕМОТ (можна МОТЯ)
на прізвисько БАЛАКУЧИЙ*

Барбос

Коли тато їздив по дрова, то зустрів малого самотнього цуцика. Він пожалів його і привіз додому. Ми назвали песика Барбосом. Спочатку він навіть котів боявся, а тепер підріс і став гарним собакою. Шуба у нього чорного кольору з рудими і білими плямами. Я дуже люблю Барбоса.

Люба Опалєєва (м. Донецьк)

Мій друг Тишко

За вікном сніг, мороз, голі дерева, а в нас удома — весела зелена часточка літа. Це наш хвилястий папужка Тишко. Лише ім'я йому б пасувало інше — Дзвіночок або Балакунчик.

Кожен день починається словами «Доброго ранку!». Потім він нагадує про те, що час снідати:

«Тишко хоче їсти!» Не забуде і в інших поцікавитися: «Їсти хочеш?» І якщо хтось відповість «Ні!», одразу ж почує турботливе: «Їж, їж!»

А потім починає сеанс самовихваляння: «Тишко — гарна пташечка. Тишко — красунчик! Тишко — орел!» — і смішно наїжає пир'ячко, наче й справді орел, тільки малий і зелений.

Та не лише вихвалитися вміє Тишко, він і самовихованням займається. Сам собі робить зауваження і заганяє себе додому: «Ти що робиш? Не можна! Додому, Тишко, додому!»

А коли ми повертаємося додому, то він радісно зустрічає нас: «Тишко любить маму! Тишко цілує Юлю!» — і торкається дзьобиком щоки. І найкращий пташиний комплімент — «Юлечка — гарна пташечка!».

Та ось надходить вечір. «Спати? Спати? — запитує Тишко. І сам іде в клітку. — Додому, Тишко, додому! Спати! Всім спати!»

Юля Гребенькова (м. Харків)

Ласун Кеша

У мене було два папужки — Кеша і Катя. Але Катя загинула. Кеша дуже сумував за нею — місяць майже нічого не їв. Я боялася, що він теж помре. Та згодом Кеша почав їсти. Він у нас такий ласун — любить банани, печиво і шоколадні цукерки.

Ірина Некрасова (Чернігівська обл.)

Веселун

У мене четверо котів, але мій улюбленець — Веселун. Коли він був малим, то дружив із моїм великим чорним собакою Шариком. Лягав біля нього, і Шарик його облизував. Вони ніколи не сварилися, навпаки, разом їли, гралися. Коли ж хто чужий брав Веселуна на руки, то собака люто гарчав, аж поки його друга не відпускали.

Оксана Ципцюра (Житомирська обл.)

Наш скарб — рідна мова

Мовна лікарня у Школі Магії

Щоденник Лерки Севрючки

Понеділок	
Біологія	Написати реферат «Підводний світ <u>лужі</u> у дворі».
Укр. мова	Як <u>фамілія</u> вчительки?
Фізкультура	<u>Постірати</u> кросівки.
Вівторок	
Хімія	Зробити <u>розтвор</u> солі і підлити комусь у чай.
Математика	Згадати, як <u>пользуватися</u> лінійкою.
Магія	Проекспериментувати, чи <u>обідиться</u> чорна кішка, якщо їй перебігти дорогу.

Середа	
Укр. літ.	Дочитати <u>казку</u> «Курочка ряба».
Фізика	Чи притягує магніт <u>бутилку</u> пепсі-коли?
Музика	Зробити <u>прическу</u> сусідці по парті.

Четвер	
Історія	Скільки <u>стоїли конфети</u> за царя Гороха?
Укр. мова	Попроситися до <u>доски</u> .
Малювання	<u>Нарисувати флаг</u> Школи Магії.
Математика	Що підкласти на <u>стул</u> сусідові: кнопку чи скріпку?

П'ятниця	
Географія	Підготувати <u>доклад</u> «Зимові <u>празники</u> в Африці».
Праця	Викинути <u>бумажну шляпу</u> , яку склеїли на <u>прошлому</u> занятті.
Англ. мова	Який <u>іностранный язык</u> треба вчити магам?
Магія	Де у мітли <u>руль</u> і <u>тормоза</u> ?

Отакий щоденник має Лерка, учениця Школи Магії. Директор Ох підкреслив червоним олівцем усі мовні помилки. А ви, барвінчата, беріть ручки й пишіть, як правильно висловитися. Найкращому — наймагічніший приз: книгу.

А ще Ох усім радить: хай у ваших щоденниках ніколи не з'являються такі записи, а то в Оха часу не вистачить на перевірку.

(Леся Мовчун)

Банк усіляких цікавинок

Веселка у... музеї

Як правило, у музеях забороняється торкатися руками експонатів. А ось у музеї науки Лакайса в Барселоні (Іспанія) все навпаки. Тут усіх відвідувачів просять: «Доторкніться, будь ласка, до експоната». Ось, приміром, торкнулися до важеля екрана, на якому безладно розкидані цяточки, — вони починають рухатися і утворюють зображення тварини. А ось макет річки Амазонки. Всього за 10 хвилин він продемонструє життя на річці протягом доби і навіть блискавку, зливу та веселку.

Понюхай цибульку!

Учені встановили, що змінити настрої і поведінку може запах. Вони стверджують, що людина згадує минуле, коли чує запах, який був присутній у той момент. Запах може допомогти запам'ятати правило. Варто лише покласти біля підручника щось пахуче (наприклад цибулину) і вивчити задане. А на уроці згадаєш аромат цибульки — і в пам'яті зринає правило.

Стародавня ручка

Самописними ручками у Вірменії користувалися ще 800 років тому. Зовні вони були схожими на кулькові. Умочивши один раз у спеціальне чорнило, такою ручкою можна було написати 700 літер. А це — аркуш паперу. Неабияку якість мало і чорнило — за 800 років воно зовсім не вицвіло.

З журналу «Пізнайко»

Пізнайко

Нестримно-дивовижний
І смішний,
Барвистий, бешкетливо-ігровий
Журнал «Пізнайко» —
Для усіх діток
В Країну мрії
Райдужний місток.
Якщо ти із Пізнайком мандрував,
То все побачив і скрізь побував!
З ним подолаєш відстані і час.
Пізнайко від нудьги врятує нас!
(Наталка Завалевська)

Читаємо разом

Королівство кривих дзеркал

Уривок

Глава друга, у якій Оля знайомиться зі своїм відображенням і потрапляє в казкову країну.

...Набравши в легені повітря й заплющивши очі, наче збиралася пірнути у воду, Оля швидко підняла ногу, переступила через раму і, зіткнувшись із кимось, полетіла на підлогу. Вона схопилася за лоба, розплющила очі й сіла. Перед нею, тримаючись за лоба, сиділа дівчинка з русими косами та великими блакитними очима.

— А ми обидві винні, що зіткнулися, — сказала дівчинка, сором'язливо посміхаючись. — Ти занадто швидко зробила крок уперед. І я зробила крок уперед. Я ж звикла робити те, що й ти! Я не здогадалася відразу, що мені треба поступитися тобі дорогою.

— Нічого, мені не дуже боляче, — промовила Оля, потираючи лоба, — тільки, мабуть, гуля буде.

— Там, у своєму передпокої, ти впустила книжку, — сказала дівчинка Олі, — ось вона.

І дівчинка простягнула книгу, на якій було написано «икзаК». Оля всміхнулася й уважно оглянула віддзеркалений передпокій, у якому знаходилася. Усе в ньому було навпаки. Те, що вдома

стояло праворуч, тут було ліворуч, а те, що стояло ліворуч, тут виявилось праворуч.

Раптом кришталевий дзвін привернув її увагу. Оля побачила, що в дзеркальній рамі знову з'явилися блакитні хвилі. Вона поспіхом підбігла до дзеркала, але його поверхня вже заспокоїлася. Оля притулилася до дзеркала лобом і відчула холод скла. «Як же я тепер потраплю додому?» — подумала вона. [...]

— Я не хочу тут залишатися, — сказала Оля й сердито подивилася на дівчинку. — Я хочу додому.

— Не можна, — серйозно промовила дівчинка, підводячись з підлоги. — Блакитні хвилі не можуть з'являтися так часто.

— А якщо я... розіб'ю скло?

— Тоді буде ще гірше. Ти на все життя залишишся по цей бік дзеркала.

Сльози полилися з Олиних очей і закапали на підлогу. «Дзінь, дзінь!» — задзвеніли сльозинки. Стукнувшись об підлогу, вони перетворювалися на скельця та розбивалися на сотні крихтих частинок.

— Чому ж ти засмучуєшся? — привітно заговорила дівчинка. — Нам із тобою не буде сумно.

— Як тебе звати? — схлипнувши, спитала Оля.

— Мене звати Яло. А тебе звати Оля?

— Правильно! — відповіла здивована Оля. — Як ти дізналася?

— Це дуже просто. Адже я — твоє віддзеркалення. Значить, ім'я в мене таке ж, як у тебе, тільки навпаки. Оля навпаки буде Яло. Бачиш, у мене все навпаки: у тебе родимка на правій щоці, а у мене — на лівій. [...]

Дівчатка схилилися над книгою, сторінки якої дійсно тріпотіли від вітру. Звідки він? Оля відкрила книгу якраз на тій сторінці, де було намальоване казкове місто з різнокольоровими будинками зі шпильми. Як не дивно, вітер дув саме з неї.

— Браво! — раптом заплескала в долоні Яло. — Олю, давай погуляємо цим містом.

Олині очі збільшилися від подиву.

— Ти що, не при собі? Це ж... книга. Картинка така маленька.

Яло, посміхаючись, поставила відкриту книгу до стіни, і картинка раптом на очах у дівчаток збільшилася до самої стелі.

Оля тихенько зойкнула...

(В. Губарев)

Що? Де? Коли?

Крокодил

Крокодил — земноводний плазун, шкіра якого вкрита крупними роговими щитками, ніби панциром. Навіщо крокодилу панцир, адже в природному середовищі він не має ворогів? Річ у тім, що

крокодили — дуже древні істоти. Вони з'явилися ще в часи динозаврів і цілком могли бути здобиччю якого-небудь прадавнього хижака, більшого за них. Отже, захищатися було від кого. А панцир залишився як згадка про ті страшні часи. Цікаво, що очі й ніздрі в крокодилів підняті над мордою, як перископ у підводному човні. Завдяки цьому хижак може залишатися непомітним для своєї здобичі: сам у воді, очі — на поверхні.

Скат

Це глибоководна риба. На морському дні, де скат звик жити, дуже великий тиск, оскільки зверху — мільйони літрів води. (Навіть подумати страшно, скільки вона важить!) Отже, вся ця товща води давить на ската. А йому байдуже, бо форма його тіла «пристосувалася» до таких умов — вона «сплющилася». А ще скати дуже гарно ховаються, закопуючись у ґрунт на морському дні.

Кит

Найбільший ссавець нашої планети обрав для життя морські глибини. І природа потурбувалася про те, щоб йому було там зручно. Ми знаємо, що кит — такий собі «великий фонтан». Але це не так. Виявляється, на спині у велета розташовані... ніздрі. Вони відкриваються, коли кит знаходиться над водою. Оскільки температура тіла кита наба-

гато вища за температуру повітря навколишнього середовища, то видих «чудо-риби» конденсується, тобто перетворюється на пару. (Так само ми дихаємо взимку на вулиці.) А здалеку здається, що фонтаном б'є вода. Отак!

Моя країна — Україна

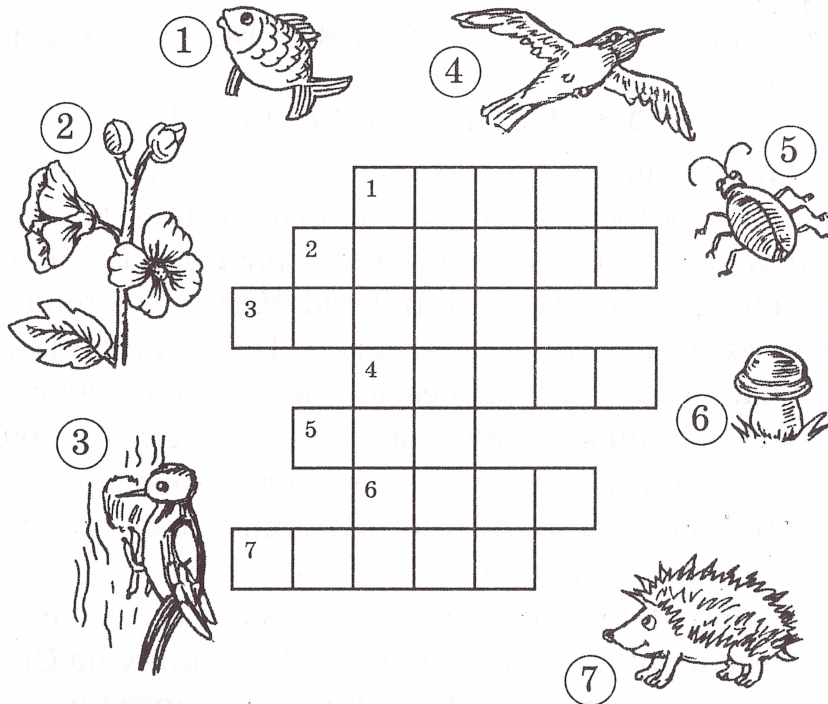
Прізвища та їхні власники

Ти знаєш, якого походження твоє прізвище? Якщо ні, спробуй дослідити його історію. Наприклад, українським прізвищам притаманні близько 50-ти суфіксів і закінчень. Найбільш поширені наступні: -ко, -ло, -ак, -як. Тобто, якщо твоє прізвище закінчується саме так, можеш вважати себе українцем/українкою з діда-прадіда! А от цікаво, звідки взяли такі кумедні прізвища, як Задерихвіст, Підпригора, Закривидорога, Загубисундук і їм подібні? Чи є вони українськими? Ще б пак! Цими чудернацькими іменами називали себе наші предки — козаки. У давнину на Січі існувало правило: майбутній козак, перед тим як вступити на службу, мав зректися власного прізвища. Він вигадував собі нове ім'я, яке влучно характеризувало його. Шкода, що в наш час промовисте прізвище почуєш нечасто. Якщо ж воно дісталось тобі — пишайся. Ти — представник козацького роду!

Чи знаєш ти?

Кросворд

Розгадай кросворд — і дізнаєшся, як ще називають веселку. Поміркуй, чому саме такими словами назвали це природне явище.

Звідки береться веселка

Напевне, друже, ти вже не раз бачив веселку і на власні очі переконався, яке це казкове диво.

Народжується веселка після рясного й тепло-го дощу. Тільки-но він відшумить і засяє сонеч-

ко — на небі з'являється барвистий місток. Щоб тобі було зрозуміло, звідки він узявся, проведи простенький дослід. Візьми дзеркальце, настав його проти сонця, а потім спрямуй, скажімо, на стінку. Ти побачиш «сонячного зайчика». Так от, дрібненькі краплинки, які залишаються в повітрі після дощу або ж з'являються внаслідок випаровування води, схожі на блискучі дзеркальця. Відбиваючись від них, промені теж утворюють «сонячні зайчики», що зливаються у веселку.

Але ж і промінь, і «сонячний зайчик» білі, — скажеш ти. — А веселка — барвиста. Дійсно, веселка має сім кольорів: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, голубий, синій і фіолетовий. З'являється це розмаїття фарб завдяки тому, що мільйони краплинок утворюють не плоску поверхню, як у дзеркальця, а гранчасту. Сонячний промінь тільки здається білим. Насправді ж у ньому змішалось багато кольорів. Гранчаста поверхня краплинок поділяє їх на веселкові.

Перевір народну прикмету:

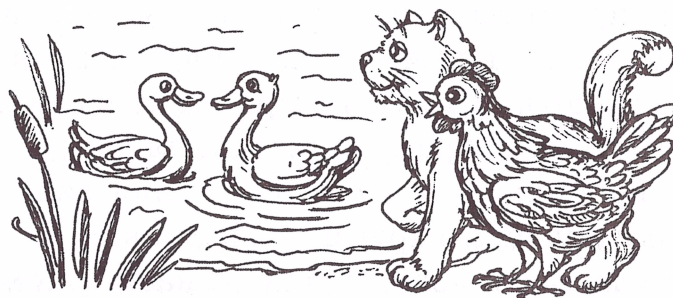
що райдуга зеленіша, то злива рясніша.

До річі, твій «сонячний зайчик» теж може стати барвистим. Для цього пускати його треба за допомогою якогось прозорого скляного виробу, що має грані. Приміром, гранчастої склянки. А ще не дивуйся, як хтось із старших порадить тобі побігти назустріч веселці. В Україні здавна існувала прикмета: хто дожене веселку — буде щасливий.

Звичайно ж, наші прадідусі й прабабусі теж розуміли, що це яскраве диво, як і сонце, не доженеш. Але прагнення наблизитися до такої краси сповнювало людей відчуттям радості й щастя.

Запитання і завдання

1. З якими дитячими журналами ти ознайомився в цьому розділі? Який з них найбільше тебе зацікавив?
2. Які рубрики тобі сподобались? Що б ти додав, якби був редактором журналу?
3. Зверни увагу, що в журналах друкуються і твори, авторами яких є діти. Про що написав би ти?
4. Стань дописувачем дитячого журналу, бери участь у його конкурсах, відгадуй загадки, вигадуй свої історії.

Скринька народних казок

Дві вивірки

Українська народна казка

Жили собі, були собі дві вивірки в густому лісі у дуплах. Однаково гарні, пухнасті, ловкі. Тільки не однакової вдачі. Бо одна з них цілий день трудилася: збирала горішки, гриби, жолуді і все те складала у своїй хатинці у дуплі дерева. А друга була собі зовсім недбайлива. Цілими днями тільки їй робити, що стрибати з галузки на галузку, лякати пташок у гніздах або сидіти бездіяльно й свистати на весь бір. А схоче попоїсти — не журиться.

Тож літом усюди їжі повно! То горіх, то жолудь з дуба, то шишки з ялиць і сосон, то корінці всякі. Погризе того, скубне цього — та й знову скаче собі весела, сита.

Отже, ціле літо весело прожила.

Тим часом перша вивірка, працююча і дбайлива, наносила собі у дупло повно всякого корму. Це

на зиму придбала. І вже заздалегідь устелила свою хатину мохом, пухким і сухим листям, щоби було тепло і м'яко в зимі. Та й дверцята приробила собі до свого дому. Добра була господиня.

Так пройшло всеньке літо, в одній вивірці — у праці й журбі, а в другій — в іграшках.

Минула вже й дощова осінь, і настала холодна зима. В лісі стало сумно і порожньо: ні листячка, ні грибів, ні горішків. Тільки мороз і вітер, що снігами мете.

Сидить собі в тепленькому дуплі роботяща вивірка й гадки про біду не має. Ціле літо на те працювала, щоб у зимі спокійно відпочити. І м'яко їй, і тепло, і з'їсти є що.

Ой, та не так жилося їй ліній та легкодумній посестрі. У її дуплі ні вікон, ні дверей. Не пригадувала.

Запасів на зиму нема, ані одного горішка! Лише холодний вітер по хаті свище, гуляє. Сидить бідна вивірка, голодна, марна, замерзла, в клубочок звилася.

Кидається по лісі туди, сюди — нічого нема, геть усе замерзло.

Хоч погибай з холоду та голоду!

Аж пригадала убога вивірка свою пильну, роботящу сусідку та й подумала собі: «Піду я до неї. Хай же допоможе чим-небудь, у неї гори припасів. А літом їй поверну».

Іде вона до сусідки й несміло стукає в двері:

— Хто там?

— Я, твоя сусідка!

— Просимо, — кличе вивірка і відчиняє двері.

Як поглянула на нещасну, помарнілу, напівмертву від студені сусідку, то зараз усе зрозуміла.

— Прошу, сідай, саме на обід натрапила! Чим хата багата... От зігрійся трохи в мосі, а я приладжу тобі горішків і жолудів. На, їж на здоров'ячко. Та й разом зі мною живи, мені так сумно одинокій.

Засоромлена вивірка почала говорити:

— Але ж я не заслужила на таку доброту: я ціле літо, знаєш, гуляла.

— Нічого, — каже друга, — тепер ти також будеш дбати так, як я, бо пізнала, що без праці нема добра! От будемо разом працювати і разом жити.

Лінива на radoщах обцілувала свою добру товаришку. І відтоді жили собі вивірки разом. А ліниву вивірку біда і нужда навчили працювати. Найближчого літа лінива стала також пильною і принесла великі припаси харчів до спільної хати.

Коли кінь позаздрив верблюдові

Українська народна казка

Один кінь був невдоволений своєю долею. Нарікав він на господаря, що шерсть йому псує сідлом, натирає упряжжю. Підійшов якось кінь увечері до річки, щоб напиться, і побачив себе у воді.

Зажурився, що невдалий. Поглядаючи на лебедя, який плавав на воді, подумав: «От якби в мене була така шия, як у лебедя, і голова трохи менша, ніж є, а ноги довші і тонші. Та щоб чоловік не стирав сідлом моєї шерсті. Добре б мати природне сідло. Пошли мені, доле, таку вроду!»

Прокинувся кінь другого дня і відчув себе зовсім іншим. Зрадів дуже, забажалося йому побігти до своїх товаришів, похвалитися перед ними своєю красою.

На толоці пасся табун коней, і він побіг туди. Коні помітили, що до них наближається якась невідома потвора, і кинулись тікати. Перетворений кінь здивувався.

— Гей, стійте! — закричав він. — Хіба не пізнаєте мене? Я ж той самий гнідий, що вчора разом з вами пасся!

Та коні не слухали, задерли хвости і тікали не озираючись.

«Що за диво? Чому вони жахаються мене? — думав він. — Страшний їм видався? А може, я дуже бравий і їм стало соромно, що проти мене вони невдалі?»

Коні повтікали з толоки в село, і тільки біля своїх дворів кожен відсапнув і озирнувся: чи не наздоганяє страховисько. Верблюд залишився сам на толоці і засумував. «Що б воно значило? — думав собі. — Невже я такий страшний, що приятелі мої перелякалися?»

Пішов він до річки, нахилився до води, побачив там своє відображення — і сам злякався: з води на нього дивилось велике двогорбе страховисько.

Тепер кінь жалкував, що даремно нарікав на свою долю і вроду, та було вже пізно.

З того часу повелися на світі двогорбі верблюди.

Лев і миша

Українська народна казка

Пішов раз лев на полювання і зустрів мишку. Хотів її з'їсти, вже й лапою притиснув.

А мишка й каже йому:

— Ой, леве, могутній володарю! Не їж мене, змилуйся, я тобі за це в пригоді стану.

Засміявся лев:

— Ти мені в пригоді станеш? Якась нещасна мишка мені, цареві над звірами, в пригоді можеш стати?! В якій же це пригоді?

— А хто може теє знати, — каже миша, — тільки благаю тебе — зглянься наді мною!..

І лев відпустив мишку. Подякувала вона й побігла швиденько до своєї нірки.

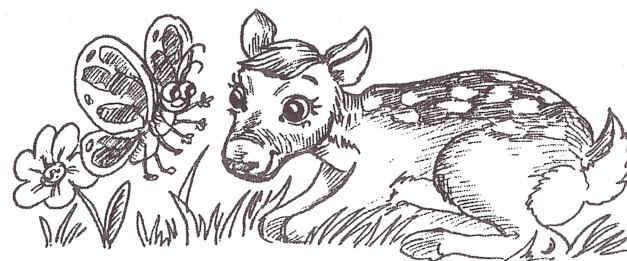
Коли це, за якимсь часом, попався лев у тенета. Б'ється, сердешний, борсається в тенетах, а нічого не зробить — ще більше заплутався в сітку. Аж де не взялась мишка, — одну петельку перегризла, другу... як заходила, то таку дірку в тенетах зробила, що лев і виліз! Тоді мишка й каже:

— А що, бачиш, і я, маленька мишка, тобі в пригоді стала!

— Бачу, — відповідає лев. — Віддячила ти мені і навчила мене. Спасибі тобі.

Запитання і завдання

1. Чому кінь позаздрив верблюдові? Чи сподобався йому новий образ? Чому? Спробуй скласти казку про перетворення мишки на kota або мурахи на слона.
2. Чи виконала свою обіцянку миша? («Лев і миша».) А ти завжди тримаєш слово?
3. Якими рисами характеру наділені персонажі українських народних казок? Що найчастіше засуджує народ у цих творах? Чого навчають українські казки?
4. Порівняй характери двох білочок (казка «Дві вивірки»). Що зрозуміла лінива вивірка? Склади казку про двох ведмедиків-школярів.

Із скарбниці казкарів світу

Як у верблюда виріс горб

На початку років, коли світ був іще молодий-молодий, а тварини тільки ставали до роботи на Людину, був собі Верблюд. І жив той Верблюд якраз посеред Ревучої Пустелі, бо ж геть не хотів працювати, а до того ще й сам був Ревун. Отож він жував собі там різні цурпалки та гілочки, молочай, полин та колючки, і все — ліниво-ліниво. А коли хто озивався до нього, він лише гиркав — «Грррб!». Так собі — «Грррб!» і більше нічого.

От понеділкового ранку приходить до нього Кінь з сідлом на спині й вудилами в роті та й каже:

— Гей, Верблюде, чуєш, Верблюде, ходи й вози разом з нами!

А Верблюд огризнувся:

— Грррб!

Кінь пішов геть і розповів про це Людині. От наступного ранку приходить до нього Пес із палицею в зубах та й каже:

— Гей, Верблюде, чуєш, Верблюде, ходи й служи, і носи разом з нами!

— Грррб!.. — огризнувся Верблюд.

Пес пішов геть і розповів про це Людині. От уже третього ранку приходить до нього Віл з ярмом на шиї та й каже:

— Гей, Верблюде, чуєш, Верблюде, ходи й ори поле разом із нами.

— Грррб!.. — огризнувся Верблюд.

Віл пішов геть і розповів про це Людині.

Під кінець третього дня покликала Людина Коня, Пса та Вола і сказала:

— Троє, чуєте, троє, мені дуже шкода вас (та ще в час, коли світ отакий молодий-молодий), але отой Гиркун з Пустелі не може працювати, а то б він був зараз тут. Отож я хочу дати йому спокій, зате ви маєте робити і за нього!

Це страшенно обурило трьох (та ще в час, коли світ отакий молодий-молодий), і вони забігли аж на край Пустелі й зібрали там віче-раду чи сходку-нараду. А Верблюд підійшов і, вкрай ліниво пережовуючи куц молочаю, почав сміятися з них. Потім гиркнув своє «Грррб!..» і знову подався геть.

Аж тут пролітав поблизу Джин, володар усіх пустель, загорнувшись у хмару куряви (джини завжди так подорожують, бо вони чародії), та й зупинився повічувати-посходкувати з трьома.

— О Джине всіх Пустель, — сказав Кінь, — чи справедливо це, щоб хтось лінувався, коли світ ще такий молодий-молодий?

— Звісно, ні, — відповів Джин.

— Так от, — вів далі Кінь, — є така тварина з довгою шиєю та довгими ногами посеред твоєї Ревучої Пустелі (і сам він Ревун), що й за холодну воду не бралася від понеділкового ранку. Вона не хоче возити!

— Оце-то так! — сказав Джин і свиснув. — Клянуся золотом усієї Аравії — то мій Верблюд! А що ж він каже?

— Тільки «Грррб!..» і не хоче орати, — докинув Віл.

— Чудово! — сказав Джин. — Я йому зараз гиркну, якщо ви зласкавитесь почекати хвилинку.

Джин загорнувся у свій куряво-плащ, і помчав через пустелю, і розшукав там Верблюда, що з цілковитого нічев'я та лінощів витріщився на власне віддзеркалення в калюжі води.

— Агов, мій довгов'язий і пихатий друже, — сказав Джин, — я чув, ніби ти байдикуєш, хоч світ ще такий молодий-молодий.

— Грррб!.. — огризнувся Верблюд.

Джин сів і, вхопивши бороду в жменю, почав придумувати Велику Чаклунську Примову, поки Верблюд витріщався на своє власне віддзеркалення в калюжі води.

— Від понеділкового ранку ті троє працювали і за тебе, і все через твої ліньки-переліньки, — сказав Джин, а сам далі обдумував Велику Чаклунську Примову, втопивши бороду в жменю.

— Грррб!.. — огризнувся Верблюд.

— Бувши тобою, я б уже не гиркав, — сказав Джин. — Настане день, коли ти пожалкуєш, що так чинив. Дури світе, я хочу, щоб ти працював.

Верблюд огризнувся ще раз: «Грррб!» І тільки-но він це сказав, то й побачив ураз, що його спина, якою він так пишався, розпухає та розпухає, і на ній помалу вип'явся великий горб.

— Бачиш? — сказав Джин. — Ото і є твоє власне «Грррб!», яке вилізло тобі спиною за те, що ти не працював. Сьогодні середа, а ти нічого не робив від понеділка, коли почалася робота. Тепер іди роби.

— Та як же я зможу, — сказав Верблюд, — з оцим горбом на спині?

— То я його зробив навмисно, — відповів Джин, — бо ти змарнував цілих три дні. Віднині ти зможеш працювати три дні без їжі, бо тебе харчуватиме горб. Отож не нарікай ніколи, що я не подбав про тебе. Виходь з Пустелі, біжи до отих трьох та поведься пристойно. Погиркай тепер на самого себе!

І Верблюд гиркав на себе, на свій горб та все інше, а все-таки подався до тих трьох. І відтоді

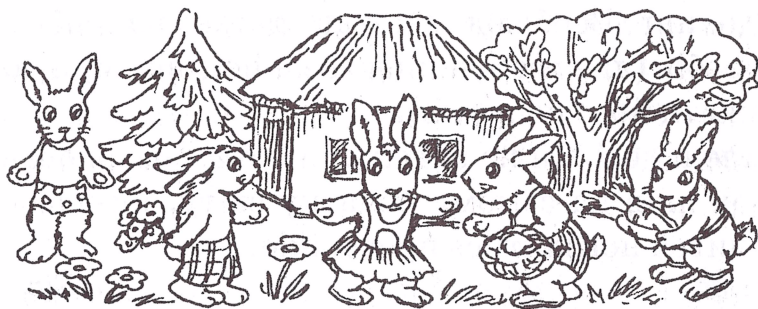
й донині Верблюд завжди тягає на собі оте «Грррб!» (яке ми з чемності зємо горбом, щоб не уражати його почуттів).

Але й досі він не надолужив отих змарнованих трьох днів на самому початку світу, як і досі не навчився поводитись пристойно.

(Д. Кіплінг)

Запитання і завдання

1. Чому у верблюда виріс горб? (Казка Д. Р. Кіплінга.) Придумай казку про те, звідки в жирафа довга шия або чому жаба зелена.
2. Пригадай, як звали коротульок з Квіtkового міста? Чому в них були такі імена? Жителі з якими іменами могли б жити в цьому казковому місті?
3. Назви відомих тобі казки братів Гримм. Яка з них найулюбленіша?
4. Що спільного мають всі казки? Наведи приклади. Придумай казку про твої пригоди в лісі.

Літературні українські казки

Затишно дітям в пазусі казок.
Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана.
Про карих коней з полуменем грив,
про чаклуна, що все на світі може.
І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе.

(Ліна Костенко)

Сап'янці

Загубив ведмідь Гуп-Туп-Медолюб свої сап'янці.

От були — й нема! Хтозна-куди поділися.
І сап'янці старі вже, полатані, та звик до них ведмідь. Шкода!

Сам шукав — не знайшов. Звірі шукали — не знайшли. А найбільше лисиця Облудниця шукала, дуже пильно шукала, а проте не знайшла. Аж сльозами вмилася: «Три дні й три ночі не їла, не спала, а ніде їх немає. Мов крізь землю провалилися. Пропали!»

Пожурився ведмідь Медолюб, та вже й забувати став. Що вдієш!

Аж тут нове лихо настало: слава на ведмедя недобра пішла. То було — всі ведмедя шанують, вклоняються низько, а тепер — де не піде — відвертаються. Та як же не відвертатися, коли занадився ведмідь у сусіднє село. У старої бабусі Орисі сметанку украв, у людей курей став тягати... Чи, може, то інший злодій? Так ні ж, слідів од ведмежих сап'янців хіба що сліпий не побачить. Сором! Ганьба!

Вболіває ведмідь Медолюб. Аж схуд бідолаха. Лапою себе у груди гамселиє, мало не плаче, клянеться:

— Не я! Не я! От щоб меду довіку не нюхати, щоб мені крізь землю провалитися — не я! І сап'янців у мене давно нема, пропали.

Ніхто віри не йме, всяк на ведмежі сліди киває. Просить лисицю ведмідь, щоб посвідчила, що сап'янці пропали. Сама ж бо три дні і три ночі шукала — не знайшла!

— І-і, начхайте, дядечку Медолюбе, на той поговор, — умовляє лисиця Облудниця. — Нехай

собі теревенять, що хочуть, а ви не журіться, бо ще, боронь Боже, занедужаєте. Дивіться на мене, я своєї душеньки зроду не тривожила, то й здорова, нівроку!

І справді — гладка стала лисиця, лискуча. Шовкову шерсть на собі вилизує, ласкаві очі мружить. Хочеш не хочеш, а замилуєшся!

А ведмідь Медолуб все марніє та журиться: поговір не стихає. І звідки впало таке лихо на ведмедя?

(Лариса Письменна)

Печера «Тридцять три лиха»

Уривок з книги «В Країні Сонячних Зайчиків»

Нарешті Веснянка відчув, що його викидають з мішка. Він упав і покотився вниз по якихось мокрих кам'яних сходах.

Грюкнули важкі дубові двері, й заскреготав залізний засув.

Веснянка був у величезній страшній печері. З високої стелі капала вода й розливалось холодне зеленкувате світло. В цьому мертвому, примарному світлі рухалися по печері якісь дивовижні химерні постаті. Веснянка уважно роздивився й затремтів од жаху...

Недарма ця печера мала назву «Тридцять три лиха». Тут жили хвороби. Всі хвороби, які тільки є на світі. Ось хиткою ходою пройшла мадам

Скарлатина — гідка шолудива баба, з якої шкіра звисала клаптями. За нею йшла й тіпалася Лихоманка. Неподалік собачим гавкучим кашлем заходився Коклюш. Пані Ангіна з перев'язаним горлом причулювалася під ручку з містером Грипом, який без кінця чхав. А онде три брати Тифи — Черевний, Висипний та Поворотний. Черевний Тиф весь час тримався за живіт, Висипний був увесь вкритий дрібним червоним висипом. А Поворотний то кудись ішов, то повертався назад.

У кутку всіма кольорами переливалася гідка компанія, що складалася з Жовтяниці, Краснухи, Синюхи, Чорної Віспи та Білої Гарячки. Спекотним вітром проносилася Вітрянка.

А хвороба Свинка виявилася справжнісінькою свинею і рохкала в кутку.

Одне слово, печера кишіла різними хворобами. Веснянка боявся поворухнутися. Йому здавалося, що всі хвороби зараз кинуться на нього. А він, звичайно, як і всі хлопчики та дівчатка, дуже не любив хворіти і приймати ліки.

Та хвороби не звертали на Веснянку ніякої уваги. Вони просто не помітили його. В печері був такий неймовірний галас — кашель, стогін і виття, що, звичайно, важко було почути, як хуліганці кинули сюди Веснянку.

Веснянка почав обережно пробиратися до виходу. Він знав, що вийти не зможе, але там, нагорі, біля дверей, йому здавалося безпечніше.

Тихцем, поволі, переповзаючи зі східчика на східчик, Веснянка піднімався по холодних слизьких сходах. І ось він уже біля дверей. Веснянка спробував штовхнути їх плечем. Та де там! Товстелезні дубові двері були замкнуті ззовні на великий засув. Навіть найсильніший чоловік, чемпіон з важкої атлетики, не зміг би висадити їх.

Розпач охопив Веснянку. От вскочив у халепу. І взагалі вийшла якась дурниця...

І тут Веснянка раптом побачив, що хвороби помітили його. Кожна хвороба намагалася першою напасти на хлопчика. Штовхаючи одна одну, вони посунули вгору по сходах. Поперед усіх, оглушливо чхаючи і потираючи від нетерпіння руки, біг містер Грип. Веснянка зажмурився і затулив обличчя руками. Хлопчик уже відчув, як у нього підвищується температура і з'являється нежить. Зараз він захворіє!..

Та раптом зчинився страшенний гармидер, крик, лемент, і Веснянка відчув, що температура у нього знову стала нормальна, а нежить зник. Коли він розплющив очі, то побачив, що всі хвороби, галасуючи, котяться вниз по сходах, а біля нього сидять сонячні зайчики. Веснянка одразу зрозумів, чому хвороби так тікають. Адже всі вони страшенно бояться сонця, ну і, звичайно, сонячних зайчиків.

Веснянка одразу впізнав і дядечка Яся, і братика Льоля, й інших знайомих — усіх було близько

десятка. Мало не плачучи від радості, Веснянка дякував зайчикам за порятунок.

Виявилось, що саме в цей час сонячні зайчики, б'ючись із хмаровиками-громовиками, прорвалися на землю і кинулись визволяти Веснянку. Вони знали, що Веснянка потрапив у біду. Їм розповіла про це білка Вівірка, яка в той час, коли хуліганці схопили хлопчика, сиділа неподалік на гілці і все бачила. І хоч їй було шкода своїх запасів, вона раділа, що хуліганці дістали по заслугі, й щиро бажала врятувати Веснянку.

Сонячні зайчики з'явилися саме вчасно. Хвороби тепер були не страшні Веснянці.

Але як вийти з печери? Сонячні зайчики проникли сюди крізь вузьеньку шпарку в дверях. Та Веснянка в цю шпарку ніяк не пролізе! Навіть палець годі просунути!

— О, не хвилюйся, — заспокоїв його братик Льоль. — Хуліганці самі тебе випустять. От побачиш!

Зненацька почулася пісня хуліганців:

Провчимо ми сьогодні
Веснянку!

Ох і матиме він
Прочуханку!

Він зазна страшенних мук, —
Я клянусь, Том Павук!
Він узна нелюдський біль, —
Я клянусь, Каналья Біль!

Матиме він сотню гуль, —
Я клянуся, Джон Дибуль!
Любим бити ми дітей!
Бика-брика,
Боборика,
В носі смика,
Гей!

При цьому всі трое хуліганців, співаючи пісню, так оглушливо й противно реготали, що у Веснянки аж тенькало в животі.

Мабуть, вони таки вже придумали для Веснянки якусь цікаву кару.

Заскреготів засув, і двері розчинилися.

І враз пісня урвалася й веселі усмішки застигли на обличчях хуліганців потворними гримасами. Хуліганці спантеличено дивилися на сонячних зайчиків, що оточили Веснянку. Мабуть, вони зроду не бачили живих сонячних зайчиків, хоча, звичайно, багато чули про них. Вони вмиль забули про Веснянку. І, замість того, щоб схопити його, кинулись ловити сонячних зайчиків. Дурні хуліганці не знали, що сонячного зайчика неможливо спіймати. Ти сам, якщо бажаєш, можеш спробувати й переконатися в цьому. Справді, хіба піймаєш промінь сонця!

Це була кумедна картина! Хуліганці з розмаху гепалися на землю, ляскали по ній руками, дригали ногами, навіть зубами клацали, намагаючись вкусити зайчиків. Та сонячні зайчики вислизали

в них з-під самісінького носа. Щоб подратувати хуліганців, сонячні зайчики навмисне крутилися біля них, не відбігаючи далеко. І хуліганці осканеніло хапали руками повітря.

Іншим разом Веснянка весело посміявся б, дивлячись на таку чудасію, але зараз він не став гаяти часу, хаміль-хаміль і — в двері.

(Всеволод Нестайко)

Запитання і завдання

1. Чим, на твою думку, відрізняються літературні казки від інших казок?
2. Куди ж поділись ведмежі сап'янці? Які риси характеру мають головні герої казки Лариси Письменної?
3. Хто були мешканці печери «Тридцять три лиха»? Хто визволив Веснянку з біди? Прочитай книжку Всеволода Нестайка «В Країні Сонячних Зайчиків».
4. Перелічи позитивних героїв казок цього розділу. Чи є в них спільні риси характеру? Які?

Зима-чарівниця

Веселий сніг

Падав сніг,
падав сніг —
для усіх, усіх, усіх,
і дорослих, і малих,
і веселих, і сумних.
Всім, хто гордо носа ніс,
він тихцем сідав на ніс.
А роззяві, як на сміх,
залетів до рота сніг.
Вереді за комір вліз
і довів його до сліз.
А веселі грали в сніжки —
сніг сідав їм на усмішки
і сміявся з усіма:
— Ой, зима, зима, зима.

(Оксана Сенатович)

Віночок

Сніжний віночок сплітає зима,
Тихий, що не можна й наміряти,
Йду я тихенько, немов крадькома, —
Жалко віночок розвіяти.
Хай хоч погляну в люстерко: який?..
Тільки ввійшла я до хати,
Став той віночок вологий, липкий,
З хустки почав опадати.
Глянула в люстро — віночка нема,
В хаті стою і сумую.
А у віконце сміється зима:
«Вийди, новий подарую!»

(Платон Воронько)

Коли люта зима

Ой лукава буває зима!

Спершу то ніби й нічого, навіть утішно: кружляють у повітрі такі собі літаєчки. Але потім повалять густий лапатий сніг, візьметься мороз. Замурує на деревах кожну шпаринку: спробуй-но дістатися якоїсь комашини!..

І приходиться на пташок страшна біда. Сяде воно голодне довгу ніч ночувати, а як обутріло — несила й крилець звести. Не раз буває, що вивівся синичок у кубельці цілий гурт, а минає зима — двійко-трійко лишається.

Отож, коли повіє лихом, якась мудра синиця враз ударить на сполох: — Ці-цін-фінь!

І подається дрібне лісове птаство слідом за нею до людського житла: тут сипне хтось жменю насіння, там, либонь, дощечку приладнали й насипали смачних зернят. Поки хати засвітять свої жовті вікна, пернате товариство і поснідає, і пообідає, і повечеряє разом. Десь під стріхою чи на теплому горіщі і обночується...

А як настане весна, а слідом за нею і літечко красне, синиці добрим людям віддячать: усіх хробаків та гусінь у садках винищать. Яблука ростимуть великі та смачні!

(Юрій Старостенко)

Чому сніг білий

Червоний снігур стрибав з гілки на гілку. Виблискуючи на сонці, сипалися снігові порошинки, а сніг навколо був білий-білий, чистий, пухнастий.

Білий сніг... Нічого білішого від нього нема на світі. Недаремно, коли хочуть підкреслити бездоганну чистоту білого кольору, його завжди порівнюють зі снігом: білосніжний лебідь, білосніжні пелюстки лілеї, білосніжне вбрання...

У чому ж секрет такої білизни снігу?

Мабуть, «винен» у цьому той же різнокольоровий сонячний промінь.

Якого кольору лід? Ніякого. Він безбарвний.
Чому?

Тому що він повністю пропускає крізь себе весь сонячний промінь і лишається безбарвним. Якби лід не пропускав, а цілком поглинав би промені сонця, усі його кольори, ми бачили б його чорним. Але лід не затримує, не поглинає, а лише частково віддзеркалює сонячні промені, бо він прозорий і блискучий.

Сніжинки безладно падають одна на одну, лежать пухкою масою, усі разом вони стають непрозорими і тому не можуть пропустити крізь себе весь промінь сонця. Вони повністю його віддзеркалюють нам в очі. Але ж промінь сонця, сонячний зайчик — білий! Тому і сніг ми бачимо білим.

Вранці сонячні промені нам здаються золотаво-рожевими, і освітлений ними сніг теж стає золотаво-рожевим. Він може бути і зеленим, і синім, якщо його освітлюють святкові новорічні вогники на ялинках, влаштованих просто неба.

Будь-який колір, що падає на сніг, цілком віддзеркалюється сніжинками.

Але на сніг звичайно падає сонячне світло. І сніг через те сліпучо-білий, бо він віддзеркалює сонце, найчистіший колір білого сонячного променя.

(За Мартою Гумілевською)

З Різдвом Христовим!

Хай за вікном хуртеча злиться,
А нам співати і радіти.
Горить ялинка у світлиці —
З Різдвом Христовим, любі діти!
Сьогодні всі ми будем разом.
Й вертеп, напевне, буде з нами.
Пробачте, що внесли морозу:
— З Різдвом Христовим, тату й мамо!
Схилився за ворота вечір.
Звізда нова зійшла на обрій.
Той вечір завітав до речі:
— З Різдвом Христовим, люди добрі!
Дніпро обняв дзвінкі Карпати,
А в хаті вже — кутя і сіно.
Дозвольте заколядувати:
— З Різдвом Христовим, Україно!

(Йосип Струцюк)

Колядки й щедрівки

Бігла мишка по льоду,
Загубила коляду.
А ти біжи, позбирай —
Буде шишка й коровай!

Щедрик-ведрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски.
Дайте книш, бо пуцу в хату миш,
Дайте ковбасу, бо хату розтрясу,
Дайте ще кишку, з'їм у затишку.

Народні прикмети

Снігур заспівав, а сорока під дах заховалася —
бути хуртовині.

Місяць на небі яскравий — до ясної погоди, блідий і ледь покритий туманцем — на сніг.

Хмари йдуть низько — до відлиги.

Удосвіта іній вкрив дерева — вдень не йтиме сніг.

Дим без вітру стелиться по землі — випаде сніг або потеплішає.

Яскраві зірки взимку — на мороз.

Прислів'я

Зимою деньок, як комарів носок.

То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха.

Місяць лютий питає, чи добре взутий.

Зимою сонце крізь сльози сміється.

Загадки

Біле, як сорочка, пухнасте, як квочка.
Крил не має, а гарно літає.
Що це за птиця, що сонця боїться?
(гнц)

Який це художник на спомин про літо
Малює на вікнах дерева та квіти?
(годоМ)

Рано-вранці увесь світ
Вбрався в білий оксамит.
А як вітер нападе — оксамит цей опаде.
(пінГ)

Запитання і завдання

1. Коли сніг буває веселий? (О. Сенатович «Веселий сніг».) А коли його можна назвати сумним, злим, теплим?
2. Чого найбільше лякаються зимуючі птахи? Чим їм можна допомогти? (Ю. Старостенко «Коли люта зима».)
3. Чому сніг білий, а лід прозорий?
4. Які ти знаєш зимові свята? Пригадай, як здавна в Україні їх святкують? Вивчи напам'ять одну з колядок або щедрівок.

Моя велична Україно!

Я не бував за дальніми морями...

Я не бував за дальніми морями,
чужих доріг ніколи не топтав —
в своїм краю під буйними вітрами
щасливим я і вільним виростав.
Мене ліси здоров'ям напували,
коли бродив у їхній гущині,
мені поля задумливо шептали
свої ніким не співані пісні.
Коли не вмів ще букваря читати,
ходив, як кажуть, пішки під столом,
любить людей мене навчила мати
і рідну землю, що б там не було.
Чужих країв ніколи я не бачив,
принад не знаю їхніх і окрас,
та вірю серцем щирим і гарячим:
нема землі такої, як у нас.

(В. Симоненко)

Україна

Ти не тільки там, де княжий Київ,
Де горять тисячоліть хрести.
Україно, ти неначе мрія,
Що її чужим — не досягти!

Ти живеш у гуркоті турбіни,
У гнізді орлинім на шпилі,
І у слові першому дитини,
І у надрах нашої землі.

Ти у всіх країнах, Україно,
В образі нестримного крила, —
Бо усюди є така людина,
Що тобі на вірність присягла.

(Я. Паладій)

Український віночок

Мабуть, кожна дівчинка вміє плести віночок — із жовтих сонечок-кульбаб, із кленових листочків — короною чи просто з'єднати в барвисте коло лісові й лугові квіти.

А чи знаєш ти, що український віночок — не просто краса, а й оберіг, «знахар душі», бо в ньому є така чаклунська сила, що біль знімає, волосся береже?

Впліталось до віночка багато квітів: ружі, калини, безсмертника і деревію, незабудки, чорнобривців, любистку, волошки, ромашки.

Найпочесніше місце належало деревію. Ці дрібненькі білі квіточки здалеку нагадують велику квітку, її називають у народі деревцем.

Коли квіти перецвітають, вітер розносить насінини далеко-далеко.

Та де б не проросла ця рослинка, вона завше цвіте. Тому люди й вплели її до віночка як символ нескореності.

А барвінок — до людської оселі, до горбоду тягнеться. Взимку відвар барвінку п'ють од простуди, влітку барвінком прикрашають святковий хліб, хату, плетуть з нього весільні букетики.

Цілий рік його шанують, бо вважають символом життя.

А безсмертник дарує здоров'я нашому роду людському — і виразки, і вавочки він дуже добре гоїть.

Цвіт вишні та яблуні — це символ материнської любові.

У народі кажуть, що Ружа колись була дуже красивою дівчиною. Вона, як і її сестри Мальва та Півонія, лікувала людей від серцевних хвороб. І прийшов якось до них лікуватися підступний і лихий Зимовий Вітер. Дмукнув він на сестер і перетворив на квіти. А люди навесні висадили їх у квітник — мальву коло вікна ближче, півонію — до води, ружу — до сонця.

Так і ростуть сестри, своєю красою людей милують. У віночку — це символ віри, надії, любові.

А любисток і васильки* були колись птахами, що вчили людей любити одне одного та бути щирими у розмовах. А як померли — то проросли двома пахучими рослинками — любистком та васильками. Люди люблять їх не лише за пахощі, а й за лікувальні властивості. Ними миють волосся, купують у відварі маленьких дітей.

Тому у віночку — це символ людськості.

А ромашка у віночку — наймолодша за своїм віком. Її вплели у віночок люди, коли переконалися, що вона приносить не лише здоров'я, але й доброту та ніжність, і вплітають її разом з гронами калини та цвітом яблуні, вишні.

Переплітають з вусиками хмелю — символу гнучкості й розуму.

А всього в українському віночку — двадцять квіточок, кожна — лікар, оберіг.

Плести віночки — то ціла наука і дійство. Наші прабабусі знали різні секрети: як плести і коли, як зберігати квіти у вінках.

В'язати стрічки треба теж уміти і символи їх знати.

Скажімо, першою у віночку — посередині — в'яжуть світло-коричневу стрічку, символ землі-годувальниці.

Пообіч від коричневої жовті стрічки — символ сонця, за ними світло-зелені — символ краси і молодості.

* Васильки — ефіроолійна пряна рослина.

Потім голубі, сині — символ води і неба, що дають силу і здоров'я, далі оранжева — символ хліба, фіолетова — символ мудрості людини, малинова — символ душевності, щирості, рожева — символ достатку.

В'язали по краю й білу стрічечку, коли кінці її були розшиті сріблом і золотом.

На лівому кінці вишивали сонце, а на правому — місяць.

(Ольга Кириченко)

Запорізька Січ

Багато років тому на півдні нашої України, в пониззі Дніпра, лежали безлюдні степи. Саме там почали селитись перші селяни-втікачі, які не могли змиритися з панською неволею. Цих сміливців називали «козаками», що значить «вільні люди». Але й там жити мирно козакам не давали вороги. Вони часто нападали на них і грабували. Тоді козаки на острові Велика Хортиця, за грізними кам'яними порогами, що стриміли посеред Дніпра, збудували фортецю. З січених дерев'яних колод вони спорудили укріплення, що перетворилося на центр великого козацького поселення й дістало назву Запорізька Січ. Навколо фортеці козаки викопали глибокі рови, насипали високі земляні вали, а на валах поставили гармати. Біля них постійно чатували дозорці. Посеред Січі був

просторий майдан. На ньому козаки збиралися на раду й вирішували всі свої питання. А довкіл стояли козацькі житла — курені. Була тут також збудована дерев'яна церква.

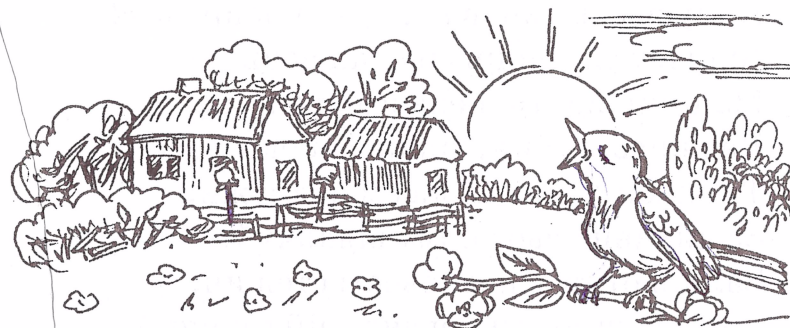
Суворе життя навчило козаків майстерно володіти зброєю. Вони влучно стріляли з пістолів, рушниць і гармат. А в морських походах застосовували бойові човни — чайки. Дніпро і його численні притоки козаки використовували для зв'язку з Києвом і всією Україною.

По всьому світу котилася слава про мужніх лицарів — українських козаків.

(З журналу)

Запитання і завдання

1. В чому Я. Паладій бачить Україну? Які куточки Батьківщини згадує Симоненко у своєму вірші?
2. Що ти дізнався про український віночок? З яких квітів його плели? Що символізували стрічки у віночку? Які ще українські символи тобі відомі?
3. Чому козацьке поселення дістало назву Запорізька Січ? Що означає слово «козаки»?
4. Що ти знаєш про українських козаків? Пофантазуй, які подвиги можуть здійснити славетні козаки?

Вивчай, люби, оберігай

Ти думаєш, деревам не болить?

Ти думаєш, деревам не болить?
Ти думаєш, в дерев немає серця?
Та чую я — з корінь до верховіть —
Мій любий клен так жалібно трясеться.
Ну, заспокойсь! Ти ранку вже промив,
Ще пройде дощ, і стане тобі краще!..
...Ішов хлопчина тут і гілку одломив.
Таке ледащо, сам не знає нащо...
До себе вабить лісова краса,
Дерева небо прихиляють низько.
Радіє все... Але я бачив сам,
Як ліс ридав, як плакали берізки.
Від сліз беріз так солодко було
Тим сокопівцям, що не знають жалю,
Що, позабувши про добро і зло,
Ножа встромляють в кору, наче жало.

Комусь повужчав шлях — і напролом!
Від лісу вже відрізано окраєць.
Машини йдуть, неначе бурелом...
Держись, дубки, тікай, сороко й заєць!
Ти, хлопче мій, із лісом подружи,
За дихання своє йому віддячуй.
Залиш отут, в казковості стежин,
В цій дивині, ти погляд свій гарячий.
Трудом тяжким посаджено колись...
Тепер тут медозбір — і повна чаша!
Ти шапку скинь і низько поклонись,
Бо ліс — це світлий храм. Святиня наша.
Пливуть ліси... За ними ген степи...
Ти в лісі задарма не зріж ялинку.
Природа скрізь одна. Гляди, не наступи
Ні на чебрець, ні на гнучку билинку.
Твої онуки тут гулятимуть навкруг,
Хай прийдуть і твоїм щасливим слідом.
Хай їх ласкає ліс, хай їх голубить луг,
Збережені навік дбайливим дідом!

(Валентин Бичко)

Пернате царство

То ціле царство в нас!

Цікаво знать про нього!

Погубимо його — не буде більш такого.
Є територія — поля, долини, гори;
є акваторія — річки, морські простори.

Архітектура є — в соснових колонадах,
у дуплах, чагарях, над ріками, в левадах.
Краса лелечих хиж — над луку неозриму,
і ластів'ячих гнізд —

не згірш перлини Криму.

Ви здогадалися, що царство це пернате.
І як приємно нам у світ його пірнати!
Свої закони тут, пісні, співуча мова,
що нею аж дзвенять узлісся, гай, діброва.
Зайди в зелений храм —

там стільки солоспіву:

— А рі-у, рі-у-рі! А рі-у, рі-у, рі-у!

У пущі цілий день звучить

все дужче й дужче:

— Це царство! Царство це!

Це царство цінь-цінь-нюще!

І як нам радісно в такій кохатись мові!

Секрети вивчення її — в любові.

(Дмитро Білоус)

Батьківщина

Он повзе мурашка,
Ось хлюпоче річка.
Не зривай ромашку,
Не топчи травичку.
В зелені діброва,
В китицях ліщина.
Глянь, яка чудова

Наша Україна.
Журавлі над лугом
Крилять рівним клином.
Будь природі другом,
Будь природі сином.
(Анатолій Камінчук)

Червона книга України

Ти вже знаєш, що до Червоної книги заносять назви вимираючих тварин. А чи відомо тобі, що у Червоній книзі є й зелені сторінки? На них заносяться види тих тварин і рослин, життя яких врятовано і чисельність яких дедалі зростає. Як зробити, щоб у Червоній книзі стало більше зелених сторінок?

Вчені підраховали, що тільки за останні 350 років на планеті вимерло та було знищено понад 60 видів звірів та майже 100 видів птахів, з них третина — за останні півстоліття.

Зараз на межі зникнення перебуває ще 600 видів тварин! Фахівці сумніваються, що більшість з них доживе до кінця нашого століття.

«Ну й що, — може дехто заперечити. — На планеті одних ссавців 4,5 тисячі видів, птахів — 8,6 тисячі видів. А скільки земноводних, плазунів, комах! На наш вік вистачить!»

Але будь-який вид тварин — неповторне явище природи. Можна створити заново найвитончені-

шу чи найскладнішу машину, за описами будуть нові міста на місці знищених. Але тварин, які зникли, заново вже не створиш ніколи. Ось чому дуже важливо зберегти на Землі всю різноманітність живих організмів, більшість з яких до того ж для людини корисні.

Є й інший бік цієї справи, набагато важливіший від згаданого. Йдеться про збереження рівноваги в природі, адже загибель одного з видів тварин нерідко позначається на іншому: у природі все тісно взаємопов'язане. Кому не зрозуміло нині, що, знищуючи дику природу, людина підрубє сук, на якому сидить? Отже, вихід один: природу треба раціонально використовувати й охороняти!

Впродовж багатьох років учені різних країн світу збирали відомості про тих тварин, які можуть от-от зникнути, щоб скласти Червону книгу фактів. Паралельно велася робота по створенню Чорного списку, куди занесені ті види тварин і рослин, які зникли з лиця Землі.

Для тварин, які заносяться до Червоної книги України, встановлено 5 категорій.

Види, яким серйозно загрожує зникнення і яких неможливо врятувати без спеціальних заходів по охороні. Відомості про них друкуються на червоних сторінках, що підкреслює трагізм їхнього становища.

Види, які зменшуються, і хоч їхня кількість ще достатня, щоб вижити, однак вона швидко

й неухильно падає. Дані про ці види друкуються на жовтих сторінках.

Рідкісні види, яким не загрожує вимирання, але які зустрічаються в невеликих кількостях або на дуже обмежених територіях. Дані про них друкуються на білих сторінках.

Невизначені види, тобто маловідомі, що, може, перебувають під загрозою, та брак відомостей про них не дає можливості достовірно оцінити їхню кількість. Ці види лише перераховуються на сірих сторінках у кінці книги.

І, нарешті, **відновлені види** — такі види тварин, які раніше були в одній з перших трьох категорій, але чисельність яких завдяки охороні відновлена. Відомості про них друкуються на зелених сторінках.

Всього до Червоної книги занесено 41 вид ссавців, 67 видів птахів, 5 видів земноводних, 8 видів плазунів, 173 види комах та 541 вид рослин.

(За Анатолієм Давидовим)

Загадки

Є голова, та нема волосся,
Є очі, та немає брів,
Є крила, та не літає,
В холоді не мерзне,
Спеки не боїться.

(Puda)

Все літає та співає:

— Я медок вам ношу,

Не чіпайте, бо вкушу!

(vlogov)

Уночі гуляє, а вдень спочиває,

Має круглі очі, бачить серед ночі.

(Ooa)

По лужках, бережках

Ходить чудо в двох мисках.

(vkhvudəH)

Запитання і завдання

1. Чому Д. Білоус називає світ птахів пернатим царством? Які ще царства існують у природі?
2. До чого закликає автор вірша «Ти думаєш, деревам не болить?»? Чим ми завдячуємо деревам?
3. Як вдалося жінці приручити Морську Свинку? А як ти ставишся до тварин?
4. Придумай та розкажи цікаві історії про тварин.
5. Що нового ти дізнався про Червону книгу України? (За А. Давидовим «Червона книга України».) Яких, на твою думку, заходів слід вживати, щоб рослини і тварини не зникали з Землі?

Шевченкова верба

Шевченкова верба

Коли на чорний шлях ступав,
Ішов на прогнання в неволю,
Галузку вербову підняв,
Обчімхав і забрав з собою.

Була відірвана, як він,
Від пня і від землі святої.
Засуджена на лютий скін
Серед пустині степової.

Поніс її і посадив
За фортом, в полі, на пустині,
Здалека воду приносив
І пильно підливав щоднини.

Прийнялася і на весну
Зелене листя розпустила.
Ох як же, як була йому
Та деревина люба й мила!

Було, з казарми прибіжить
В зеленій тіні відпочити,
Положиться, верба шумить
І шепче щось над ним, як мати.

Мов жалується, що весна,
Сади цвітуть на Україні,
Вона ж сумує тут одна
Посеред дикої пустині.

Летить степом листочків шум,
Немов далека пісня жалю,
Ні твоїх слів, ні твоїх дум
Нам не забути, рідний краю!
(Богдан Лепкий)

Шлях до Тараса

В дні перемог і в дні поразок,
В щасливі дні і в дні сумні,
Іду з дитинства до Тараса,
Іду крізь свята і крізь будні,
Крізь глум юрби і суєту.
Ні, не в минуле, а в майбутнє
До тебе я, Тарасе, йду.
Коли в душі моїй тривога,
Коли в душі пекельний щем,
Іду до нього, до живого,
У Всесвіт віршів і поем.
І в дощ, і в сніг карбую кроки,

І чую, дивлячись в блакить:
Реве та стогне Дніпр широкий,
Щоб побудити всіх, хто спить.
Я не один іду до нього —
Ідуть до нього тисячі,
Неначе грішники до Бога,
Свої печалі несучи,
І доки в римах Заповіту
Вогонь поезії не згас,
Той рух до сонця не спинити,
Бо зветься сонце те — Тарас!

(Ю. Рибчинський)

Маленьким про великого Тараса

Уривок

Страшний був тоді час. Пани розкошували і жили у величезних маєтках, а працювали на них інші люди, їхні кріпаки. Пан свого кріпака міг покарати як завгодно, міг продати, наче якусь річ. Міг відібрати дітей від батьків і на мисливських собак виміняти. І нікому було поскаржитись, бо правив усім цар, найбільший пан, і, звичайно, він був з панами заодно.

І от у селі Кирилівському, яке все належало одному багатому панові, в бідній родині кріпаків Шевченків народився хлопчик Тарас. Родина була велика, дітей багато, злидні страшні. У Тараса були старша сестра та брат — Катруся

і Микита та молодші за нього — Йосип, Яринка і сліпенька сестричка Марійка. Батьки, як і всі селяни, повинні були на панщині працювати, себто на пана робити. З ранку до ночі вони гнули спину на панському полі, на панській стайні, у панських садах та городах. А вдома їхні діти лишались голодні, голі, босі.

Жінки брали з собою немовлят на поле. Покладуть під снопом, а самі жнуть пшеницю. Дитина часто плаче, заливається, а мати і підійти зайвий разочок боїться, бо панський наглядач з канчуком в руках скрізь ходить, дивиться, як працюють.

Хто з дітей трішки підросте — одразу теж працювати, чи погоничем, чи пастушком.

Та у Шевченків була дружна сім'я. Любили одне одного, жаліли. Зберуться усі ввечері після роботи, постелять у маленькому садочку коло хати рядно, посідають, вечеряють вкупі. Потім, уже згадуючи свою сім'ю, раннє дитинство, написав Тарас Шевченко вірші.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата.
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,

А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Приходив до них часто старий-престарий дід
Іван. Його дуже любив маленький Тарасик... При-
тулиться до нього, і розповідає дід про давні ми-
нулі часи.

Цікавий був до всього Тарасик, про все йому
хотілось дізнатися: і чи є де залізні стовпи, які
небо підпирають, чому шлях, що мимо села йде,
Чорним зветься, і хто такі були гайдамаки, які
проти панів повставали?

Хлопець рано до школи пішов і швидше за всіх
вивчився читати й писати і дуже любив малюва-
ти, хоч цього його ніхто не вчив.

(Оксана Іваненко)

Знову в Україні

Уривок з книги «Живий Шевченко»

Як розповідають у спогадах, до Кирилівки Та-
рас Григорович прибув у жнива, у липні місяці,
до брата Йосипа. Всі люди були на панщині, в тому
числі і родина брата. «...Дома були тільки діти...
вони сиділи під хатою на призьбі. Побачивши, що

якийсь «пан» під'їхав до воріт, діти полякались,
бо думали, що він буде їх гонити на панщину...
Коли Тарас Григорович зайшов у двір, вони поча-
ли плакати й тікати в садок. Як не умовляв Тарас
Григорович, що він їх дядько, діти довго не вірили
йому. А коли Тарас Григорович угамував дітей,
тоді й сам заплакав. Він попросив сусідок бабу
Лимарку та Боровичку зварити вечерю. Після
панщини увечері всі родичі зійшлись до Йосипа,
разом вечеряли й вітали Тараса. Він сказав рід-
ним, що скоро їх буде звільнено з кріпацтва...»

Там же, в Кирилівці, поет зустрівся і з своєю
сестрою Яриною. «Була я на городі, копала гряд-
ки, — розповідала Ярина, — дивлюсь, біжить моя
дівчинка:

— Мамо, мамо, вас якийсь Тарас кличе...

— Який Тарас? — питаю, а сама й з місця
не можу здвигнути, аж ось і сам він іде.

— Здрастуй, сестро... — Я вже й не знаю, що
діялось зі мною тоді. Сіли ми на призьбі, він, сер-
дешний, поклав голову на коліна і просить, щоб
я розказувала йому про життя своє гірке».

(Дмитро Чуб)

* * *

За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,

Мої там сльози пролились,
Найперші сльози...
Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї,
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межи людьми,
Мов мишенята. Я до школи —
Носити воду школярам.
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили!
А сестри! Сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії,
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії,

У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете!
(Т. Шевченко)

Кобзар

Ішов кобзар до Києва
Та сів спочивати;
Торбинками обвішаний
Його провозатий.
Мале дитя коло його
На сонці куняє,
А тим часом старий кобзар
Ісуса співає.
Хто йде, їде — не минає:
Хто бублик, хто гроші,
Хто — старому, а дівчата
Шажок міхоноші.
Полічили, що достали,
Встали сіромахи,
Помолились на схід сонця,
Пішли понад шляхом.
(Т. Шевченко)

* * *

Давно те минуло, як мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав,
Без свити, без хліба, по тій Україні,

Де Залізняк, Гонта з свяченим гуляв.
 Давно те минуло, як тими шляхами,
 Де йшли гайдамаки, — малими ногами
 Ходив я та плакав, та людей шукав,
 Щоб добру навчили. Я тепер згадав,
 Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло.
 Молодее лихо! Якби ти вернулось,
 Проміняв би долю, що маю тепер.

(Т. Шевченко)

Поетичні перлинки

Запитання і завдання

1. За чим сумував поет у засланні? (Б. Лепкий «Шевченкова верба».) Як поет описує деревце?
2. Чому Т. Г. Шевченко у вірші «За що, не знаю, називають...» свою хату порівнює з пеклом? Опишіть свій дім за допомогою прикметників.
3. Що ти дізнався про дитинство Тараса? (О. Іваненко «Маленьким про великого Тараса».) Яка вдача була у малого Тарасика?
4. Як описує Т. Г. Шевченко своє дитинство? Як жили діти в той час?

Бабусині казки

За голубими вітряками,
 Де скачуть коники баскі,
 Деся у траві, під лопухами,
 Живуть бабусині казки.
 Вони стрічають ранки з птаством,
 Дощем наповнюють садки,
 А вечорами ходять пасти
 По небу синьому зірки.
 І гарно їм у світі жити
 У теплій тиші запашній,
 Бо їхній дід — вусате жито —
 Для них нашіптує пісні,
 А їхня мама — біла хмара —
 Охороня від спеки їх,
 Сестрички — квіти різнобарвні —
 Дарують їм веселий сміх.

А ніч коли злітає з неба
І заглядає до вікна —
Тоді казки спішать до тебе
І світяться до ранку в снах...
(Анатолій Костецький)

Про найкращих

Найкращі пташенята
В сонливої сови.
Найкращі травенята
В шумливої трави.
У вітра — найспритніші
Веселі вихорці.
У сонця найясніші
Гарячі промінці.
У річки голубої —
Струмочки гомінкі.
В дороги степової —
Стежиночки в'юнкі.
Лиш райдуга у небі
Не вихваля синів —
Такі вони у неї,
Що не потрібно слів.
Аж сім найяскравіших,
Аж сім найвеселіших,
Аж сім найкрасивіших
На світі кольорів!
(Тамара Коломієць)

Перша колискова

Спи, моя дитино золота,
Спи, моя тривого кароока.
В темних снах ідуть в поля жита,
І зоря над ними йде висока.
Спи, моя гіллячко голуба.
Тихо в моїм серці і щасливо.
За вікном хлюпочеться плавба
Твоїх літ і долі гомінливої.
Спи, моя дитино на порі.
Тіні сплять і сонна яворина...
Так, як небо в нашому Дніпрі,
Так в тобі не спить хай Україна...
Хай вона не спить в тобі повік.
Бо вона — для тебе і для світу...
Люлі, мій маленький чоловік,
Капле сон сріблястий з верховіту.
(Микола Вінграновський)

Як журавель збирав щавель

На болоті журавель
Цілий день збирав щавель.
Назбирав собі на борщ,
Та якраз вперіщив дощ,
І щавель знесла водиця, —
Без борщу лишилась птиця.

З того часу журавель
Сировим жує щавель.
(Михайло Стельмах)

Заєць спати захотів

Заєць спати захотів,
Сам постелю постелив.
Сам собі приніс подушку,
Підмостив її під вушко.
Та у зайця довге вушко —
Все звисає із подушки.
(Михайло Стельмах)

* * *

Озирались маки: що таке?
Вітер крикнув макам: утікайте!
Голови червоні пригинайте
І тікайте, бо воно таке!
Потолоче, витолоче, вимне,
Гляньте: від кульбаби тільки пух!
Плигне, стане, чорним оком блимне,
Розженеться та об грушу — бух!
Шпаченя злетіло на гілляку,
Кличе тата, та немає слів.
По стіні на хаті з переляку
Чорний кіт по вуса побілів!..
А воно сміється й позирає:

Мало, бачте, битися йому!
Хто воно, ніхто в дворі не знає,
Лиш одне — говорить воно: му-у-у!
(Микола Вінграновський)

Кіт-воркіт

Кіт-воркіт біля воріт
Чеше лапкою живіт.
З'ївши мишку-побіганку,
Що робити по сніданку?
Чи погнати біля хати
Вслід за голубом-гінцем?
А чи вуси-довгоруси
Почесати гребінцем?
Що робити, кіт не знає
За ворітьми у куці.
А над ним веселка грає,
Золоті несе дощі.
(Андрій Малишко)

Горобець із білою бородою

Розбігайсь, людоньки, хто кудю!
Горобець із білою бородою!
Що за диво дивнее? На віку
Вперше бачу бороду отаку.
Може, він старійшина чи мудрець?
Може, він заслужений горобець?

Ні, несе у дзьобику він пір'інку,
Пригодиться діточкам на перинку.
(Ліна Костенко)

Брехлива киця

— Ой ти, кицю неслухняна,
А куди біжиш так рано?
— Побіжу я аж до річки,
Щоб напитись там водички.
— А вночі куди ходила?
— В полі мишку я ловила.
— Ой, неправду ти сказала,
Ти сметанку тут злизала.
— Я не відаю й не знаю,
Я сметани не вживаю.

(Катерина Перелісна)

Запитання і завдання

1. Де живуть бабусині казки? (Вірш А. Костецького). Хто їхня сім'я? А які казки розповідала тобі бабуся?
2. Продовжи думку автора, що у кого найкраще? (Т. Коломієць «Про найкращих».)
3. Хто усіх лякав у вірші М. Вінграновського «Озирнулись маки...»?
4. Які колискові співала тобі мама?

Прийди, весно, з радістю!

А вже весна скресла

Гаївка

А вже весна скресла, скресла,
Що ти нам принесла?
Гей, дівчата, весна красна,
Зілля зелененьке.
Принесла вам росу, косу —
Дівочьку красу.
Дівочька краса, краса,
Як весняна роса.
В літі зелененька,
В зимі ядеренька.
На Дунаю прана, прана,
В меду полоскана.
На сонці сушена,
В китайку звинена.
В скринечку схована,
На Великдень вбрана.

Весняні дарунки

Весна
Дарує кожному,
Що треба
І що хочеться.
Полям — сніги поталі,
Лісам — траву і листя,
Птахам, які вертають,
Дарує рідні гнізда.
По жмені ластовиння
Весна дарує дітям,
А мамам — ранки сині
Та перші ніжні квіти.
Річкам дарує воду,
Зернинам — теплу землю,
А сіячам — роботу
Почесну і веселу.

(Анатолій Костецький)

Весна

Минула холодна зима. Весело засміялося з неба сонечко і стало кликати Весну: «Прийди, хороша! Прийди, кохана! Тебе так щиро ждуть маленькі дітки! Нудно їм сидіти в тісній хаті: хочеться погратись, побігати, послухать, як щебечуть пташки, хочеться нарвати квіточок... Прибудь, кохана!»

А Весна тихо-тихо шепче сонечкові: «Зараз, сонечку, — ось я обмию теплим дощиком землю, одягну її в зелену шату, осиплю дерева рясним листом, а садочки — запашними квітками, напущу туди пташок, щоб вони своїм співом забавляли маленьких діток... а тоді й сама прийду!»

Прибула красуня-Весна, і така хороша, хороша — вся в зелені та в квітках! Всі її щиро кохають: і люди, і пташки, і дерева, і комашки, і ніжна травиця; і Весна всіх любила, а найкраще маленьких діток: так щиро їх кохала!.. Ще дітки й сплять, а вона встане раненько, раненько, до схід сонечка, загляне в віконечко і ласкаво їх кличе:

«Вставайте, любі, ідіть до мене в садочок; я вас умию срібною росою, поцілую подихом вітерця і променем сонця, затикаю пахучими квітками, обсиплю вас цвітом, напою запахом квіток і трав, а пташки вам будуть щебетать чарівні пісні... Виходьте, кохані!»

І діти вставали з постелі, хутко вибігали в садочок і радісно стрічали Весну!..

(Петро Гаєнко)

Великоднє яєчко

Писати писанки наші пращури почали дуже давно — задовго до прийняття християнства на Русі. Яйце в ті далекі часи уособлювало життя. Тож навесні, коли оживала природа, люди малювали

на шкаралупі яєць рослини, тварин, геометричні узори. Згодом цей давній і красивий звичай перейняло християнство, і відтоді він пов'язується зі святом Великодня. А писанки, мальованки, крашанки, шкрябанки називаються Великодніми яєчками.

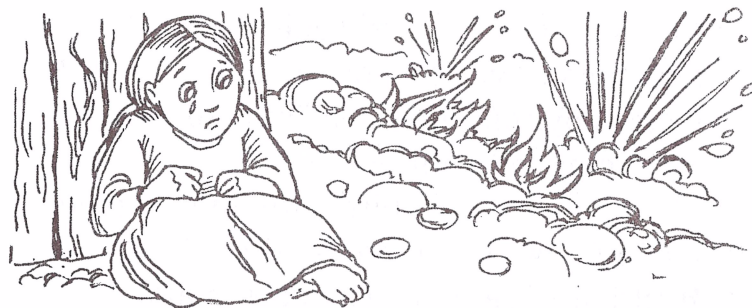
Писанки розписували за допомогою воску і природних барвників. Кожна з них, наче маленька картина, потребувала від писанкарки (писанки писали переважно жінки) і вміння, і майстерності, і посидючості. Часто писанкарки були знахарками, цілителями. Чи не тому рослинний орнамент на українських писанках відтворює майже всі лікарські рослини рідної землі.

Нині мистецтво писанкарства відроджується в Україні. У Коломиї на Івано-Франківщині відкрито музей писанки. Там зберігається багато Великодніх яєць, але на жодному орнамент не повторюється.

(З журналу)

Запитання і завдання

1. Які дарунки приносить весна?
2. Як би ти зобразив весну на малюнку? Намалюй її словесний портрет.
3. Що відбувається в природі навесні? Як змінюється довкілля?
4. Як святкує український народ Великдень? Що зображують на писанках українці?

Сторінки бойової слави

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибуху стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите на війні.
Лилась пожежі вулканічна лава.
Горіла хата. Ніч здавалась днем.
І захлиналась наша переправа —
через Дніпро — водою і вогнем.
Гула земля. Сусідський плакав хлопчик.
Хрестилась баба, і кінчався хліб.
Двигтів отой вузесенький окопчик,
де дві сім'ї тулились кілька діб.
О, перший біль тих не дитячих вражень,
який він слід на серці залиша!
Як невимовне віршами не скажеш,
чи не німою зробиться душа?!
Це вже було ні зайчиком, ні вовком,

кривавий світ, обвуглена зоря! —
А я писала мало не осколком
великі букви, щойно з букваря, —
той перший віршик,

притулившись скраю,
щоб присвітила поночі війна.
Який він був, я вже не пам'ятаю,
снаряд упав — осипалась стіна.

(Ліна Костенко)

Поєдинок з танками

Коли почалася війна, Григорію Кагамлику йшов вісімнадцятий рік. Фашистські загарбники напали на його Україну. І він узяв у руки зброю. Спочатку був рядовим, а потім сержантом — винищувачем танків.

Це сталося зимового дня 1943 року далеко від його рідної Полтавщини. Командування наказало не пропустити крізь зайняту висоту ворожі танки. Григорій з товаришами притаївся за високими кучугурами снігу. Брав мороз. У повітрі пахло сосною: позаду, біля села, простяглася молода посадка.

Вони підпустили перші сталеві потвори якнайближче і вдарили з протитанкових рушниць. Кілька машин задиміло, їх охопив вогонь. Та інші, скрегочучи гусеницями, лізли вперед. Вибухи снарядів змішували сніг із землею. Сичали гарячі осколки. Один за одним падали вбиті й поранені.

Точився запеклий бій. Танки не витримали першими — повернули назад. Гриць роздивився, покликав своїх бойових друзів. Ніхто йому не відповів. Отже, він залишився сам, віч-на-віч з ворогом. Але й під сержантом сніг від крові густо почервонів. Його рана була також смертельна. Та Григорій ще міг тримати у руках рушницю. І коли з-за білих наметів знову посунуло чорне чудовисько, він прицілювся й вистрелив. Там знову піднявся стовп диму.

Це був його останній підбитий танк. Висота залишилася за нашими військами, а Григорій Кагамлик був удостоєний високого звання Героя.

(І. Білий)

Лейтенант Тонечка

Мій неухажний друг Мишко переплутав зошити й намалював трьох кумедних чоловічків не в своєму зошиті, а в Оленчиному.

Що тут зчинилося! Який гвалт вона здійснювала! Йдучи додому, ми, хлопці, без угаву говорили про Оленку та інших дівчисьок. Сіли на лавку біля будинку й усе про них говоримо.

Підійшов дядько Василь. Він людина літня, його у нашому будинку всі поважають. Дядько Василь питає нас:

— Про що це така гучна розмова?

Я кажу:

— Про дівчисьок... Чому вони такі базіки й крикухи, боягузки, а задаються. Цікаво, якої ви, дядьку Василю, про них думки?

Дядько Василь трохи помовчав і говорить:

— Хорошої думки. Коли бажаєте, я вам про один випадок розповім.

Ми, звичайно, бажали. І дід Василь почав розповідати.

— Давно це було. Я тоді працював шофером таксі. Наймолодшим водієм був у нашому автопарку.

Якось біля Московського вокзалу сіли в мою машину пасажирів: батько, мати і донька років п'яти, її Тонечкою звали. Зараз я вам цю доньку опишу. У неї очі були сині й круглі, а з-під червоної шапочки виглядали непокірні, наче у баранчика, білі кучерики. І якою ж балакухою-цокотухою виявилась ця донька! Батькові своєму не давала й миті спокою.

— Знаємо ми таких, — махнув рукою Мишко. — Як причепиться: чому? нащо? куди?..

— От-от, — засміявся дядько Василь. — «Куди їдемо? Де їдемо? Як ця вулиця називається?» Батько їй пояснює. Тонечка зовсім розвеселилася і заспівала на повен голос: «Чижик, чижик, де ходив? На Фонтанці ніжки мив. Ой, нащо ж ти їх мив, коли знову забруднив?..» І співала вона отак до самісінького будинку, куди я їх привіз.

Дядько Василь замовк, мабуть, щось пригадуючи. А Мишко питає його нетерпляче:

— Ну, а потім що було?

І дядько Василь сказав:

— Потім було не швидко. Років п'ятнадцять, певно, минуло від того дня. Було в нас хороше мирне життя, та ось напали фашисти. Добре, що ви про війну лише з книжок, кінофільмів та дідусявих оповідей знаєте.

— А ви воювали? — це я питаю дядька Василя.

— Чотири роки. Аж до Праги наш полк дійшов.

— Я, дядьку Василю, — сказав Мишко, — на День Перемоги всі ваші ордени й медалі на вас бачив.

— Вернувся я після Перемоги додому й знову взявся за кермо.

І невдовзі, може, через тиждень сталася одна цікава подія. Біля Балтійського вокзалу сіла в мою машину молода дівчина. Була вона у військовій формі, на погонах по дві зірочки — лейтенант, значить, з-під синього берета білі кучерики виглядають...

— Мов у баранчика? — аж підскочив Мишко.

— Еге, — усміхнувся дядько Василь. — А на грудях у неї орден Червоного Прапора. Цей орден на війні дуже сміливі одержували. Ось так!

Дуже мені ця дівчина сподобалася, і захотілося гарно її покатати. Почав я їй розповідати, якими вулицями оце зараз їдемо й що бачимо. Розповів дівчині про маленьку балакуху, котру віз дав-

ненько з її батьками. Як вона співала «чижика» й допитувалась, де саме він мив ніжки.

І тут моя пасажирка, кавалер ордена Червоного Прапора, засміялася. Навіть примружилася, так дуже сміялася. І я також засміявся. Знаєте чому?

Я заперечно скрутив головою. А Мишко й не зворухнувся, пильно дивився на дядька Василя. У його очах майнув якийсь здогад.

Дядько Василь ще ширше усміхнувся.

— Та тому, що я впізнав у лейтенантові маленьку дівчинку Тонечку, котру віз п'ятнадцять років тому з Московського вокзалу. Ось так! А ви кажете: «балакухи», «цокотухи», «боягузки». Але ж це ще не все. Це в них так, коли вони маленькі. А виростають, стають чудовими трудівницями. Як гряне війна... Тільки б її не було ніколи!.. Стануть вони, коли доведеться, сміливими солдатами!

Дядько Василь скінчив оповідь, а нам не хотілося розходитися по домівках. Я спитав:

— А довго ви тоді з лейтенантом Тонечкою їздили по місту?

— Довгенько. Нам було цікаво удвох. Обоє воювали, перемогли ворогів і живі, з нагородами повернулися з фронту. Тонечка весь час сміялася й свого «чижика» співала. А я тримався статечніше — бо ж був за кермом і віз справжнього бойового лейтенанта.

(За Вірою Карасьовою)

Дарунок дівчинки Марі

Через кордони і моря,
Із Франції до нас
Прибув пакуночок малий
У надвечірній час.
І вже поштарка ділова
Хрещатиком спішить,
Щоб Ганні Павлівні Вештак
Пакунок той вручить.
Кирпате, жваве жовтєня
Поштарку зустріча.
— Ви Ганна Павлівна Вештак?
— Я, — мовить їй дівча.
— Тож розпишіться-но мерщій.
Так-так, отут, вгорі! —
Пакунок дівчинка взяла,
Зраділа:
— Від Марі!
Марі у Франції живе,
Їй також вісім літ.
Французька дівчинка мала
Киянці шле привіт.
А ще Марі дарунок шле —
Хустинку з полотна.
На ній малюнок ряботить,
Що вишила вона:
Знак миру — білі голуби
На гілочці рясній,
І дві простягнуті руки

Навстріч одна одній.
 «Ганнусю! Це — твоя рука,
 А друга — то моя.
 Через кордони і моря
 Тягнусь до тебе я.
 Привіт і щирі почуття
 Я шлю тобі звідсіль.
 Тепер чекаю я листа
 Із Києва у Ліль...»
 Малюнок дівчинки Марі
 І мій привабив зір...
 Нехай же будуть назавжди
 У світі дружба й мир!
 Хай змовкнуть вибухи гармат,
 Хай сонце збере ніч,
 Щоб простяглись мільйони рук
 Одна одній навстріч!

(Л. Компанієць)

Запитання і завдання

1. Як описує Ліна Костенко своє воєнне дитинство?
2. Який подвиг здійснив Григорій Кагамлик? (І. Білий «Поединок з танками».) Заради чого він та інші бійці наклали життям?
3. Якої думки про дівчат був дядько Василь? (В. Карасьова «Лейтенант Тонечка».) Чи змінилося у хлопчиків ставлення до дівчат? Чому? Як ти ставишся до дівчат свого класу?

Про тебе і твоїх друзів

Начистила картопельки

Начистила картопельки,
 Сама й накришила,
 І цибульку,
 Й морквиночку...
 Потім засмачила.
 Кипи, супе,
 Вибулькочуй!
 Густий та пахучий!
 Баба тільки поглядає
 Та онучку учить:
 — Отак, рибко,
 Отак, яско.
 Треба все уміти.
 І читати, і писати,
 І страву варити.

(Дмитро Куровський)

Від горщечка два вершечки

Клопітлива та кмітлива
Наша Галочка росте —
Від горщечка два вершечки,
А підлогу замете.
Хай невміло ще тримає
Галя віника в руках,
Хай деінде залишає
Порошинки по кутках,
Та радіють мама й тато,
Що у них вона така —
Від горщечка два вершечки,
А до праці беручка!

(Лідія Компанієць)

Юркова біда

Добре б рано-вранці
Стати на зарядку.
Та в Юрковім ранці
Не було порядку.
Ніколи хлоп'яті
Розім'яти плечі...
Зранку він по хаті
Скрізь шукає речі.
З-під стола виймає
Зошит він і книжку.
Ручки десь немає...

Ось вона — під ліжком.
Олівець і гумка
Взагалі пропали.
Може, мамі в сумку
Випадково впали?
Бідолаха сісти
Не встига до столу.
Ніколи поїсти —
Бігти час до школи.
Де вже ту зарядку
Ще робити вранці,
Як нема порядку
У Юрковім ранці.

(В. Дворецька)

За що мене лопухом продражнили

Якось мама принесла два величезні кавуни.
Один вона зразу ж розрізала, а другий, що я ледве
його підняв, сховала в комору.

«Як він може вирости отакий великий? — з по-
дивом думав я. — Такого навіть Андрійко Джміль
не виростить».

І тут в моїй голові, як блискавка, промайнула
думка: «А що, коли прив'язати його хвостиком
до якоїсь рослини в садку і сказати хлопцям, що
сам виростив?»

Я взяв свого велетня на руки і вибіг у садок.
Біля тину я побачив зелений кущ якогось бур'яну.

Листя в нього було таке велике, що під ним і мені самому можна було б від дощу заховатися...

«Оце і є те, що треба, — сказав я сам до себе, — якщо кавун великий, то й листя в нього повинно бути великим».

Я обережно поклав кавуна на землю, дістав з кишені зелену шовкову ниточку і прив'язав кавунячий хвостик до стебла так, ніби й справді він тут росте. І побіг до школи.

Біля турніка я зустрів хлопців з нашого класу. Вони обступили Андрійка, який щось їм плів про болгарський перець.

— Дрібниці все це, — перебив я Андрійка, — краще ходімо зі мною, побачите, якого я велетенського кавуна виростив.

— А ти не брешеш? — з недовір'ям спитав Андрійко.

— Кажу тобі, ходімо подивимися, — образився я. Через якусь хвилину ми були вже в садку.

— Ой, який же він великий! — скрикнула Оленка. — І це ти сам виростив?

— Сам, звичайно.

Хлопці обступили кавун з усіх боків і сторопіло мовчали. Кавун справив на них неабияке враження.

Раптом біля нас з'явилася десятикласниця Галя.

— Подивися, якого Яшко кавуна виростив! — скрикнула Оленка.

Я відчув, що серце моє ніби хтось смикає за ниточку.

— Хіба ж на лопухах кавуни ростуть? — посміхнулася Галя.

Вона відірвала стебло, за яке тримався хвостик, і показала всім, як він був прикріплений.

Всі залилися сміхом.

З тих пір мене прозивають Лопухом.

(За Панасом Висіканом)

День народження

Прийшов я вранці до школи, а назустріч мені з класу Генка вибігає.

— Іди, — кричить, — швидше! У Шашка сьогодні день нажодження. Там чукежки їдять. Я побіг водою жапивати, бо шолодко дуже.

Заходжу я в клас. Кругом плямкають усі — цукерки жують.

Один Сашко за столом сидить, не жує.

— У мене, — каже, — від них уже щелепи зводять.

— Де ти ходиш? — Митько мені гукає. — Тут без тебе все з'їдять.

Я пропхався до столу, але цукерок залишалося іще багато.

— Вітаю тебе, Сашку, — почав було я, але тут хтось поцілів мене скатаною в кульку обгорткою у вухо.

— Бажаю тобі... — продовжив я, і знову в мене влучила кулька.

Я тоді розізлився, підкинув угору свій портфель і сказав:

— На кого Бог пошле.

Всі кинулися врозтіч, а Бог послав на Генку, який саме вбіг до класу із півлітровою банкою води. Тоді Генка линув на мене водою і попав іще на кількох чоловік.

Вони теж узялися за кульки, а дехто побіг по воду. Банок більше не було, і доводилося бризкати прямо з рота. Сашко одійшов і сказав:

— Ну, перестаньте, перестаньте, вже дзвоник був.

Дехто його послухав, а більшість продовжували кидатись і поливатись водою.

— От здорово, — кричав Митько. — Якби кожен день отак!

Я теж сказав:

— От здорово!

Коли підлога була вся засипана тими кульками і геть-чисто облита водою, до класу зайшла вчителька.

— Ой-ой-ой! — сказала вона. А потім: — Ай-ай-ай! Що ж то у вас таке?

Ми відповіли, що це в Сашка день народження.

Тоді вчителька опустилася на стілець, але одразу ж підскочила, бо виявилось, що він мокрий.

— Як вам не соромно! — розсердилась вона. — У вашого товариша день народження, а на що ви його перетворили. Треба ж думати, що робите. Як це негарно і ганебно!

Ми почали думати і вирішили, що й справді це не так уже й здорово.

— Даю вам п'ять хвилин, — мовила вчителька, — щоб ви негайно ж привели до порядку і себе, і клас.

Ми дуже швидко все прибрали, і вчителька стала пояснювати урок, але ходила трохи дивно — якимось боком і так само боком вийшла у двері за хвилину до дзвоника.

— Це їй соромно, — засміявся Генка.

— Це їй за вас соромно, — озвалась Ловецька.

— Не за «вас», а за всіх нас, — виправив її Сашко. — Хочете цукерок? У мене ще багато.

Та ніхто цукерок не взяв, сказали, що вже наїлися донесхочу. А Генка сказав, що він взяв би, та несила більше пити воду. Але потім подумав, таки взяв одну і поклав до кишені. Тоді і я взяв. Дві. Я ж бо прийшов останнім і з'їв найменше.

(Ярослав Стельмах)

Метро під свинарником

— От знай, авантюрист шмаркатий! Ванько-о! Вилазь зараз же! Бо такого втру маку — тижень чухатимешся! Вилазь, чуєш!

Ми лежимо в густих бур'янах, за клунею, уткнувшись в землю носами, й не дихаємо.

— Вилазь, убоїще, бо гірше буде! Ти ж мене знаєш!

— Знаю, знаю, — ледь чутно зітхає мій друг і нарешті наважується подати голос.

— Діду! — жалібно озивається він.

— Давай-давай!

— Діду, — ще жалібніше повторює мій друг, — ви одійдіть за хату, ми виліземо. Бо ж ви битиметесь.

— Вони ще мені умови ставлять, вишкварки! Ану вилазьте!

— Та ми ж не хотіли. Ми ж хотіли метро. Таке, як у Києві.

— Я вам дам метра! Я вам такого метра дам, що...

— Ми ж не знали. Ми зараз усе закидаємо — нічого й видно не буде. Одійдіть, діду.

Довго ще тривають переговори. Нарешті дід востаннє лайнувся, закашлявся, плюнув і почовгав за хату.

Ми вилазимо з бур'янів.

Біля свинарника нас зустрічає гундосим рохканням п'ятипудова льоха Манюня, противна й плямиста, як географічна карта.

У-у, скотиняка! Щоб ти... Це через неї ми вскочили у халепу.

У нас була прекрасна, благородна ідея — провести під свинарником метро. Це мало бути сюр-

призом. Перша лінія метро у Васюківці! Станція «Клуня» — станція «Крива груша». Три копійки в один кінець. Родичі — безплатно. З учительки арифметики — п'ять копійок.

Ми вже підкопалися майже до половини свинарника, і раптом — непередбачена катастрофа! — клята льоха Манюня провалилася в наше метро. Провалитися вона зуміла, а от вилізити — дзуськи! І зняла такий вереск, що прийшов дід. Ну і...

Гірко зітхаючи, ми засипаємо метро. Раз у раз злодійкувато озираємося — чи не заскочить нас зненацька дід, щоб нам'яти вуха. Хоч і обіцяв, що не чіпатиме, поки не кінчимо, але хто його зна... Ви б почули, як він лаявся, коли витягав льоху! Ох і лаявся! І де він отих слів набрався?

Проте діда не видно. І поки ми працюємо (а справа це довга й нудна), я вас познайомлю з моїм другом.

Ви, звичайно, знаєте, що є такий острів — Ява. В Індійському океані.. Ото, що Ява, Суматра, Борнео, Целебес, — Великі Зондські.

Ну, так Ява — це не острів.

Ява — це мій найкращий друзяка і напарник. Ява Рень. Мабуть, вам дивно, що то за ім'я таке — Ява? То він сам себе так назвав, коли йому лише років півтора було. Чи то воно, пискля мале, хотіло сказати: «Я Ваня», а вийшло «Ява», чи то «Іван» у нього так прозвучало (бо насправді його Іваном

звати), але причепилося оте «Ява» до нього, як реп'ях до собачого хвоста. [...]

— Ще не скінчили, анциболотники? — так несподівано гримнув ззаду дід Варава, що ми аж поприсідали. Ми втратили пильність і не тютьки, що в нас за спинами робиться. Попались-таки.

Спереду стіна свинарника, а з боків густі бур'яни, ззаду — дід Варава. Тікати нікуди. Так і залякли ми, присівши, — мов курчата перед шулікою.

— Не бойсь, не трону!

Ці слова виструнчили нас, розігнули нам ноги. І ніби велосипедним насосом хтось качнув — то ми зітхнули. І тремтячі вуста наші самі собою розтяглися в противну підлесливу усмішку. Але дід на усмішку нашу не відповів. Не любив дід таких усмішок. Суворий був дід Варава.

Обличчя у нього сіре й плямисте, як торішне листя. Губи тонкі і так стулені, мов у роті вода. Очі без вій, круглі й нерухомі, як у півня. Через оті очі здавалося, ніби дід чимось здивований. Та це тільки здавалося. Мабуть, не було вже в світі нічого, що могло б здивувати діда Вараву. Вісімдесят третій йому пішов.

— Кінчайте, шминдрики, і йдіть учити уроки. [...]

— Все, діду, здається. Так, як і було. Правда ж? — несміливо питає Ява, притоптуючи ногами свіжу землю.

Дід криво дивиться на нашу роботу — видно, що він не дуже задоволений. Але каже:

— Ідіть, ідіть уже. Але знайте, ще раз щось таке — вуха пообриваю і свиням викину.

Тулячись спинами до самих бур'янів, ми боком проходимо повз діда і, як тільки минаємо його, щодуху біжимо.

І якраз вчасно: ще мить — і шкарубка дідова рука з розмаху приліпилася б до наших штанів...

(За Всеволодом Нестайком)

Запитання і завдання

1. Що зробили хлопці з персиками? (Ф. Петруненко «Чотири брати».) А як би ти вчинив на їх місці?
2. Пригадай витівки героїв творів П. Висікана і В. Нестайка. Що спонукало хлопців до таких вчинків? А чи траплялося з тобою щось подібне?
3. Як святкували учні день народження свого товариша? А як проходять такі свята у твоєму класі?
4. Склади невеличке оповідання про тебе і твоїх друзів.

Моя сім'я, моя родина

Сестричка Маринка

Сестричка Маринка
Уже не мала:
Як стане навшпиньки,
То й вище стола!
Маринка усі свої сили і хист
Вкладає в свій перший
До братика лист.
Малює квіточку,
Хатки — як живі,
І літери пише
Високі й киві,
Та все ж таки можна
Побачити враз,
Що зверху написано
Слово «Тарас».
Тарас прочитає
І визнає про те,

Що наша Мариночка
Вчиться й росте.

Я прокидаюся рано
І зразу, хоч ще не встаю,
Тільки спросоння погляну —
Бачу матусю свою.
Мати — досвітня пташинка,
Лиш засіріє — уже
Ходить по хаті навшпиньки,
Наче мій сон стереже.
Мати — то сонечко рідне.
Сонечко, хоч і земне, —
Слово її заповітне
Гріє і живить мене.

(Іван Гнатюк)

Рідний батьку, нене;
Та ж ви мене згодували
І дбали про мене.
Батько розуму навчає,
Мати приголубить,
Ніхто мене так на світі,
Як вони, не любить.
Дай же, Боже, щоб я виріс,

В школі гарно вчився,
Щоб я батькові і неньці
Добре відплатився.

(Богдан Лепкий)

Вчуся у бабусі

З ранку і до ночі
Трудиться бабуса,
В неї я охоче
Працювати вчуся.
Я бабусю прошу:
Хоч на півгодини
Хай моя хороша
Ляже, відпочине.
Годі їй, старенькій,
Мити, підмітати,
Я сама швиденько
Приберу кімнати.
Застелю я ліжка,
Підмету підлогу,
Килимок-доріжку
Покладу під ноги.
Я сама усюди
Пил повитираю,
Квітів не забуду
Принести із гаю.
Вже, як і годиться,
Все зробить я зможу.

Я ж бо трудівниця,
На бабусю схожа.
(Варвара Гродська)

Любий, добрий наш дідусю

Любий, добрий наш дідусю,
Ми, твої внучата,
Прибігаємо до тебе
Щастя побажати.

Хоч твій волос сивиною
Густо посріблився,
Ти для нас, дітей маленьких,
Другом залишився.

Ти нас батькові й матусі
Помагаєш вчити,
Як зробитись чесним, добрим,
Як по правді жити.

(Роман Завадович)

Бабусин онучок

Чи то соняшник гойднувся біля тину, чи білявий
хлопчик заглядає у подвір'я баби Стехи.

Старенькій уже важко розпізнати. Сидить вона
на ослінчику біля хати, на колінах руки трем-
тять — купаються в щедрому сонячному промінні.
А довкола зграйка білих ромашок, ніби сузір'я.

— Бабуню, — крутнувся біля неї Андрійко. — Послала мати, щоб я обірвав вишні. Ви, мабуть, самі не здужаєте?

— Еге ж, не здужаю-таки, — старенька привітно глянула на сусідського хлопчика.

— Зате я, бабуню, хутко всі обірву, — запевняє Андрійко. — Тільки листя посиплеться!

Баба Стеха дріботить до дверей, шукає в сінцях і виносить полотняну торбину. Хлопчик чіпляє її через плече й біжить у садок.

Коли бабуса підійшла до розлогої вишні, Андрійко вже осідлав найвищу гілку. Між зеленим листям тільки сорочка біліє.

— Не гойдайся, онучку, — застерігає старенька, — бо доведеться ловити тебе в пелену.

— Не бійтеся! — гукає згори хлопчик. — Зате мені звідси можна небо дістати!

— Еге ж, — клопочеться старенька. — Небо чи й дістанеш, штани залишиш на сучку.

Сидить Андрійко вгорі, між небом і землею, обриває стиглі ягоди й думає про бабу Стеху. Хороша вона. Завжди пригощає яблуками та вишнями, не свариться, коли якийсь бешкетник залізе до неї в садок. Живе вона самотньо, от і роздає гостинці сусідським дітлахам.

Андрійко глянув униз. Бабуса зіперлася на палицю, така маленька і суха, як маківка.

— Бабуню, а де ваші внуки?

— Далеко, ой далеко, — хитає головою. —

Онучок, як місячко, одненький. Мабуть, виріс уже...

— А чому він не їде до вас?

— Мабуть, клопоти не пускають. Уже й листи не пише...

Замовкла. Ще нижче схилилася на палицю.

— Не барися там, Андрійку, — стривожилася. — Дереву уже важко тримати тебе.

Хлопчик хвацько зістрибує на землю. Увесь обмурзаний вишнями. Пузата торбина відтягує йому руку.

Баба Стеха полегшено зітхає:

— От і гаразд.

— Прийду до вас і яблука трусити, — каже Андрійко.

— Еге ж, — старенька неквапно ступає, обмачуючи стежку палицею. — Вночі так гупають, аж у хаті дзвенить.

На рундуку хлопчик висипає соковиті вишні у велику емальовану миску.

— Бери, Андрійку. Мені вистачить.

Хлопчик дивиться на стареньку, на сиве її волосся, що вибілося з-під хустки, й раптом каже:

— Бабусю, візьміть мене внуком...

(Володимир Сенцовський)

М'якушка

Буває, що ми тільки вдвох із дідом остаємося на хазяйстві й хазяйнуємо, як мама каже, загалом

непогано. Кури в нас нагодовані, свинка наїдена, кіт і собака також ситі. От тільки ми самі, на мамину думку, погано їмо: і борщ у печі незайманий, і печені тільки дві ложки з'їдено, а з узвару тільки щолочок спитий, а гуща вся ціла. Хіба це порядок?

То сьогодні ми з дідом постановили собі всього попоїсти, й не лизнути, мов кошенята, а таки попоїсти, по-справжньому, по-козацькому.

Постановлено — зроблено. Прийшов час — виймаємо борщ із печі, дід насипає повну миску, з верхом, я відгортаю настільник, викладаю ложки, хліб, сіль, біжу на город — приношу дві великі цибулини, головку часнику. Сідаємо за стіл.

Поки ми їмо, ви, будьте ласкаві, потихеньку вступіть до нас у сіни, прочиніть двері й подивіться на нас, які ми є. Ви побачите, що дід мій — це вже навіть не дід, а прадід — він дід моему батькові. Чуб у нього ріденький і білий-білий, наче ото восени пух із будяків, коли його вітер здуває й розносить по всьому полю. Брови у діда густіші, ніж чуб, але такі ж білі. А весь він худий та сухий, ніби сливка в нашому дворі, біля воріт, що всохла торік у кінці літа. Мене ви побачите зовсім не схожим на мого діда, бо мені тільки шість років, і схожий я на другу нашу сливку, що росте коло хати й цієї весни вперше зацвіла.

Отакі ми. Хоч і дуже неоднакові, та я свого діда люблю й він мене любить, і ми завжди один одному все розказуємо, навіть те, про що й тато з ма-

мою не знають. Ось, наприклад, дід сказав мені вчора на самоті, що в нього болить у грудях, а це від того, що на війні, колись давно-предавно, його бомба землею привалила, земля вельми надала груди, потім він довго лежав у лікарні. Я ж признався дідусеві, що то не кіт, а я перекинув у сінях гладішку з молоком — і мамі дідусь про це не сказав. Нехай і в нас будуть свої секрети.

Тепер ви, будьте ласкаві, так само тихенько причиніть хатні двері та йдіть собі, куди вам треба, а ми з дідом будемо обідати далі, бо в нас, крім борщу, є ще й друга страва, й третя.

Я захотів сам одрізати скибку хліба. Це для мене не первинка: відріжу — й не вріжусь. Скибка відрізалась завелика та й не на всю хлібину, вийшло так, що з одного боку сама шкоринка, а з другого — тільки м'якушка. Дід мені й каже:

— Ти такої великої не подужаєш із'їсти, то відломи мені половину.

Я спершу хотів одламати впоперек, щоб обидві половинки були з шкоринками. Та не вправився це зробити, як у мені щось таке тепле заворушилось. То, певне, була зовсім інша думка про те, як лучче одламувати хліб. І я розламав скибку не впоперек, а вподовж. Собі взяв саму шкоринку, тільки трішки м'якушки, а дідові оддав саму м'якушку.

Дідусь погладив мене по голові, а в мене чомусь поменшало горло, що ніяк не проковтну того, що

вже переживав. Мені конче треба було побігати по надвір'ю, і я виліз із-за столу й побіг.

— Куди ж ти? Знов лизнув, як кошени? — дідів голос догнав мене біля порога, я тільки рукою відмахнувся.

Я йшов межею, соняшники з обох боків нагинались до мене, гладили мене по чубу й шепотіли:

— М'якушка, м'якушка. Молодець, що дідуся любиш.

У березі дві верби, що росли з одного кореня, також назвали мене молодцем за те, що я люблю свого дідуся. Вони сказали ще трохи й більше, ніж соняшники:

— А як же інакше: дідусеві м'якушку, бо він старенький, у нього немає зубів, а тобі шкоринку, бо ти молоденький, у тебе зуби гострі. Так і роби, так і роби...

Верби не сказали, одначе, як і соняшники, чого мені так добре. Про це сказав кремезний дуб, що під ним любив сидіти наш дід:

— То тобі, хлопче, від радості так добре. Рости великий та дужий, як я.

А в мене й справді було багато радості. Навіщо мені стільки? Треба її роздати! І я побіг на вулицю шукати хлопців.

(Дмитро Куровський)

Запитання і завдання

1. Чого вчиться дівчинка у бабусі? (Вірш В. Гродської.) А чого навчає тебе твоя бабуся?
2. Чому сумувала бабуся Стеха? (В. Сенцовський «Бабусин онучок».) Чим допоміг їй Андрійко? Що підтверджує його доброту?
3. Що розказав хлопчик про їхню дружбу з дідом? Як вчинив онук за обідом? Чому радів хлопчик? (Д. Куровський «М'якушка».)
4. Розкажи про свою маму. Якими словами ти її називаєш?
5. Які обов'язки ти виконуєш дома? Чи допомагаєш батькам?

Література

1. Антон Алатон. Куди зникли галки?//Барвінок, №2, 2001.
2. Білий І. О. Сходинки: Буквар-читанка для 1 кл. триріч. почат. шк. — Донецьк: МП «Отечество», 1997.
3. Білоус В. Чари барвінкові//Барвінок, №10, 2002.
4. Буханченко Р. Чарівні пори року: Хрестоматія для позакласного читання, 1—5 класи. — Донецьк: ТОВ КФ «БАО», 2004.
5. Великодне яєчко//Барвінок, №4, 2001.
6. Вінграновський М. Козак Петро Мамарига//Барвінок, №10, 2000.
7. Вітауте Жилінскайте. Міке велетень. — К.: Веселка, 1978.
8. Вогник: Зб. художн. творів для учнів середн. шк. віку/Упоряд. Л. М. Кіліченко. — К.: Рад. шк., 1990.
9. Воскресенська Н. О., Воскресенська К. О. Чарівні сторінки: Книга для самостійного читання учнів 3 (4) класу. — Х.: Логос, 2000.
10. Воскресенська Н. О., Свашенко А. О. Навчаємось читати: Підручник із літер. чит. для 2 кл. — Х.: Логос, 1998.
11. Джерела доброти/Упорядник Г. П. Лаврентьева. — К.: А. С. К., 1997.
12. Добридень, школярику!: Хрестоматія з позакл. та сімейн. читання. Вид. друге. Упорядник В. О. Мартиненко. — К.: Інтерпрес ЛТД, 1998.
13. Забіла Н. Л. Вибрані твори в 4 т. — Т. 1. Веселим малюкам. — К.: Веселка, 1983.
14. Запорізька Січ//Малюток, №8, 2000.
15. Золотий колосок./Упоряд. Н. Я. Дзюбишина-Мельник. — К.: Освіта, 1994.
16. Каганов Е. С. Серйозна розмова. — К.: Веселка, 1985.
17. Кармазін В. Наш хліб. — М.: Правда, 1986.
18. Коваль А. П. Життя і пригоди знайомих незнайомих: Розповіді про мову. — К.: Веселка, 1990.
19. Компанієць Л. О. Садам — цвісти, тобі — рости. — К.: Веселка, 1974.
20. Криничка: Зб. художн. творів для учнів мол. шк. віку/Упоряд. О. М. Єфімов. — К.: Рад. шк., 1989.
21. Молода Україна: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки./Упоряд., передм. та приміт. О. М. Таланчук. — К.: Веселка, 1993.
22. Наумчук М. М., Наумчук І. І. Позакласне читання 4 (3) клас. Календарне планування, конспекти уроків та методичні рекомендації: Посібник для вчителя. — Тернопіль: Підручники і посібники, 1998.
23. Нестайко В. З. Казкові пригоди і таємниці: Повісті-казки. — К.: Веселка, Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2003.
24. Ранкові роси: Книга для читання у 1 класі/Автори-упорядники: В. О. Левін, Г. Є. Карачевцева, Н. І. Гордієнко. — Харків: Світ дитинства, 1998.
25. Стельмах Я. М. Голодний, злий і дуже небезпечний. — Київ: Початкова школа, 2000.
26. Твоя планета Земля: Кн. для читання про природу для мол. школярів/Авт.-упоряд.: В. О. Мартиненко, В. М. Волощук. — К.: Інтерпрес ЛТД, 1998.
27. Тетьюркіна В. А., Погорелова С. М. Я і Україна. Навколишній світ: Матеріали до уроків у 3 класі. — Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2002.
28. Україна в цікавих фактах/Упорядник Г. О. Маценко. — Львів: Слово, 1992.
29. Українська література: Хрестоматія для 11 кл. серед. навч. закладів/Упорядн. Р. В. Мовчан, Ю. І. Ковалів. — Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001.
30. Українські письменники дітям. Барвіночок/Укладач О. Д. Ткач. — Х.: Торнадо, 2002.
31. Чарівна скринька: Укр. дитячі ігри, лічилки, скоромовки, казки/Упорядник Л. Є. Яreshko. — Чернівці: Редакційно-видавничий комплекс «Деснянська правда», 1993.
32. Читаю сам: Навчальне видання/Упорядник В. Мартиненко. — К.: ТОВ «АВДІ», 2003.
33. Чуб Д. В. Живий Шевченко. Біографічні та літературознавчі оповіді. — К.: Веселка, 1994.
34. Шевченко Т. Г. Мені тринадцятий минало: Вірші. — К.: Веселка, 1983.

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ

Норми техніки читання в 3 класі

Вимоги до навичок читання:

1. У кінці навчального року учні повинні правильно, плавно, свідомо, виразно читати цілими словами зі швидкістю 70 слів за хвилину.
2. Читання мовчки як перевірочний вид роботи у 2 класі не застосовується.
3. Перевірка розуміння прочитаного тексту проводиться у вигляді тестування: учням пропонується 6 тематичних питань і 3 варіанти відповідей на кожне.
4. Раз на тиждень учитель перевіряє щоденник читача.

Показники темпу (швидкості) читання вголос у 3 класі

Семестр	Кількість слів за хвилину
I	60
II	70

ПОРАДИ ЧИТАЧУ

1. Читай протягом 40—50 хвилин щодня.
2. Щоб краще зрозуміти твір, читай уважно, вдумливо.
3. Якщо зустрінеш незнайоме слово, спитай, що воно означає.
4. Коли прочитаєш твір, подумай, що в ньому тобі найбільше сподобалось.
5. Прочитане переказуй старшим.
6. Завжди записуй свої результати до картки самоконтролю (с. 140—141).

КАРТКА

№	Назва твору	Номери сторінок у хрестоматії
1	Пречудова річ!	7
2	Як ростуть слова	14–16
3	«...А полин — на віник?»	19–20
4	Сідаймо снідати!	23–25
5	Як книжка прийшла до людей	29–30
6	Книжка — це велике діло	31–33
7	Мій друг Тишко	35–36
8	Крокодил	43–44
9	Прізвища та їхні власники	45
10	Дві вивірки	49–51
11	Як у верблюда виріс горб	55–59
12	Сап'янці	60–62
13	Чому сніг білий?	70–71
14	Український віночок	76–79
15	Червона книга України	84–86
16	Знову в Україні	92–93
17	Весна	104–105
18	Поєдинок з танками	108–109
19	За що мене лопухом продражнили	117–119
20	Бабусин онучок	129–131

САМОКОНТРОЛЮ

Кількість слів у тексті	Час читання всього тексту	Швидкість читання за одну хвилину
148		
332		
141		
362		
371		
482		
160		
91		
118		
464		
718		
276		
225		
453		
439		
203		
190		
192		
289		
328		

ЗМІСТ

ЮНИЙ ДРУЖЕ!	3
ЗДРАСТУЙ, ШКОЛО!	
У школу	4
Пишинетак	5
Жартун	6
Пречудова річ!	7
Куди зникли галки?	7
МОЄ БАГАТСТВО — РІДНА МОВА	
Чари барвінкові	11
Найдорожче	12
Слова покличні — прості й величні	12
Моя мова	13
«Мово рідна, слово рідне!..»	13
Як ростуть слова	14
А хтось же вас народжував, слова?	16
«...А полин — на віник?»	19
ХЛІБ ДАРУЄ ЩЕДРА ОСІНЬ	
Зернина	21
Хліб	22
Коровай	22
Сідаймо снідати!	23
Хліб наш насущний	25
КНИГИ — МОРСЬКА ГЛИБИНА	
Свято книжки	28
Як книжка прийшла до людей	29
Книжка — це велике диво	31
СТОРІНКАМИ ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛІВ	
З журналу «Барвінок»	34
З журналу «Пізнайко»	40
СКРИНЬКА НАРОДНИХ КАЗОК	
Дві вивірки	49
Коли кінь позаздрив верблюдові	51
Лев і миша	53
ІЗ СКАРБНИЦІ КАЗКАРІВ СВІТУ	
Як у верблюда виріс горб	55
ЛІТЕРАТУРНІ УКРАЇНСЬКІ КАЗКИ	
«Затїшно дітям в пазусі казок...»	60
Сап'янці	60
Печера «Тридцять три лиха»	62

ЗИМА-ЧАРІВНИЦЯ

Веселий сніг	68
Віночок	69
Коли люта зима	69
Чому сніг білий	70
З Різдом Христовим!	72
Колядки й щедрівки	72
«Бігла мишка по льоду...»	72
«Щедрик-ведрик, дайте вареник...»	73
Народні прикмети	73
Прислів'я	73
Загадки	74

МОЯ ВЕЛИЧНА УКРАЇНО!

Я не бував за дальніми морями... ..	75
Україна	76
Український віночок	76
Запорізька Січ	79

ВИВЧАЙ, ЛЮБИ, ОБЕРІГАЙ

Ти думаєш, деревам не болять?	81
Пернате царство	82
Батьківщина	83
Червона книга України	84

ШЕВЧЕНКОВА ВЕРБА

Шевченкова верба	88
Шлях до Тараса	89
Маленьким про великого Тараса	90
Знову в Україні	92
«За що, не знаю, називають...»	93
Кобзар	95
«Давно те минуло, як мала дитина...»	95

ПОЕТИЧНІ ПЕРЛИНКИ

Бабусині казки	97
Перша колискова	98
Про найкращих	99
Як журавель збирав щавель	99
Заєць спати захотів	100
«Озирнувшись маки: що таке...»	100
Кіт-воркіт	101
Горобець із білою бородою	101
Брехлива киця	102

ПРИЙДИ, ВЕСНО, З РАДІСТЮ!

А вже весна скресла	103
Весняні дарунки	104
Весна	104
Великоднє яєчко	105

СТОРІНКИ БОЙОВОЇ СЛАВИ

«Мій перший вірш написаний в окопі...»	107
Поединок з танками	108
Лейтенант Тонечка	109
Дарунок дівчинки Марі	113

ПРО ТЕБЕ І ТВОЇХ ДРУЗІВ

Начистила картопельки	115
Від горщечка два вершечки	116
Юркова біда	116
За що мене лопухом продражнили	117
День народження	119
Метро під свинарником	121

МОЯ СІМ'Я, МОЯ РОДИНА

Сестричка Маринка	126
«Людське безсмертя з роду і до роду...»	127
«Я прокидаюся рано...»	127
Вчуса у бабусі	128
Любий, добрий наш дідусю	129
Бабусин онучок	129
М'якушка	131

ЛІТЕРАТУРА

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ

ПОРАДИ ЧИТАЧУ

КАРТКА САМОКОНТРОЛЮ

Навчальне видання
ВЕСЕЛИЙ СТРУМОЧОК

Хрестоматія
для позакласного читання
3 клас

ГРЕБЕНЬКОВА Лілія Олексіївна

Редактор Н. Коваль

Художній редактор М. Єфімова

Художник М. Єфімова

Верстка Д. Грицай

Код К3176У. Підписано до друку 27.02.2009. Формат 60×90/16. Папір друкарський.

Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,18.

ТОВ Видавництво «Ранок». Свідоцтво ДК № 3322 від 26.11.2008

61071 Харків, вул. Кібальчича, 27, к. 135.

3-Б КЛАС

Васильєв

Олексій

«Веселий струмочок» — перший крок у великий світ літератури

Хрестоматія містить:

- кращі твори світової дитячої літератури, що їх пропонує для позакласного читання чинна програма;
- питання і завдання різних рівнів складності для обговорювання й обмірковування текстів

Книга допоможе дитині:

- навчитися читати швидко й виразно;
- глибше усвідомлювати прочитане;
- удосконалювати своє мовлення

У «Щоденнику читача» (безкоштовний додаток до хрестоматії) діти зможуть записати свої враження про твори, які їм найбільше сподобалися

Книга допоможе вчителям і батькам:

- Перетворити читання на захоплюючу гру;
- Розвину увагу й творчі здібності дітей

**Учителі України довіряють хрестоматіям
видавництва «Ранок»**

www.ranok.com.ua

ISBN 978-966-672-749-0

9 789666 727490

3

БЕСЕЛНИЙ СТРУМОЧОК

ХРЕСТОМАТИЯ

